

Україна:

**події,
факти,
коментарі**

2010 № 23

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

Для керівників та працівників інформаційних структур на місцях

Засновник

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського

Головний редактор

О. Онищенко, академік НАН України

Редакційна колегія

В. Горвий, заступник головного редактора

Л. Чуприна, заввідділу оперативної інформації

Т. Гранчак, заввідділу політологічного аналізу

Н. Вітушко, заввідділу електронних технологій обробки інформації

Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів

Комп'ютерний дизайн Г. Булахова

Видається з 01.01.1998 р.

Свідоцтво про державну реєстрацію

КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Виходить двічі на місяць

Матеріали друкуються українською та російською мовами

Редакція залишає за собою право редагувати та скорочувати тексти

Передрук – тільки з дозволу редакції

Адреса редакції:

НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна

Тел. (044) 524-25-48, (044) 525-61-03

E-mail: siaz@pochta.ru

www.nbuv.gov.ua/siaz.html

ЗМІСТ

Коротко про головне

Президент переконаний, що візит сирійського лідера в Україну
стане знаковою подією у двосторонніх відносинах наших держав 4

Привітання Президента України В. Януковича
з нагоди 19-ї річниці Збройних сил України 6

Аналітика

Н. Тарасенко

Саміт Україна – ЄС як фактор прискорення
євроінтеграційних процесів в Україні 7

О. Рябоконт

Европейський інтерес в українській ГТС. 20

С. Горова

Сотрудничество «Газпрома» и НАК
«Нефтегаз Украины»: прогресс возможен. 28

В. Горовий

Центробежные устремления как выражение кризиса
государственной идеологии. 31

Партійна позиція

А. Потіха

Шанс для ВО «Свобода». 41

Коментарі спеціалістів на звернення громадян *

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти. 54

Аерокосмічна і авіаційна галузі 55

Інноваційні розробки та технології. 56

Інформаційні технології. 58

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів. 60

Наука і влада. 61

Проблеми інформатизації

Л. Чуприна

Оперативна інформація: до питання про визначення поняття 61

До уваги держслужбовця

Л. Мацкевич

Нові надходження до НБУВ 69

Президент переконаний, що візит сирійського лідера в Україну стане знаковою подією у двосторонніх відносинах наших держав

В. Янукович переконаний, що перший в історії візит сирійського лідера на українську землю стане знаковою подією у двосторонніх відносинах наших держав. Про це Президент України заявив на спільній із Президентом Сирії прес-конференції.

Цей візит відкриває нові можливості для розвитку українсько-сирійського співробітництва, упевнений В. Янукович. «Щойно ми завершили дуже цікаві й насичені переговори із широкого кола питань. Що важливо відмітити – ми познайомилися й встановили особисті контакти.

Дружні відносини України із Сирією склалися ще із 60-х років минулого століття, коли Україна та українські спеціалісти брали участь у створенні фундаменту сучасної сирійської економіки. У ті часи в українських навчальних закладах здобули освіту тисячі сирійських громадян.

Переконаний, що розвиток наших відносин відповідає як інтересам народів двох країн, так і розбудові співробітництва між Східною Європою і Близьким Сходом. Ми з паном Президентом визначили перспективи подальшого співробітництва і заклали основу для продовження політичних контактів на вищому рівні.

В Україні розглядають Сирійську Арабську Республіку як одного з найбільш перспективних та потужних торговельних партнерів на Близькому Сході.

Ми домовилися про значну активізацію двостороннього співробітництва в економічній, науково-технічній і гуманітарній сферах», – сказав Президент.

У сфері транспортного співробітництва глава держави відзначив значну перспективу для розвитку українсько-сирійських відносин щодо стратегічного партнерства з країнами «п'яти морів» – Балтійського, Чорного, Середземного, Червоного та Перської затоки – із метою об'єднання транспортних коридорів та істотного збільшення товарообігу.

Президент зауважив, що під час візиту його сирійського колеги були укладені Протоколи про співробітництво між українськими та сирійськими морськими портами, що дасть можливість державам налагодити повноцінне морське сполучення. В. Янукович, крім того, підкреслив, що він та Президент Сирії дали високу оцінку діяльності Міжурядової українсько-сирійської комісії з торговельно-економічного та технічного співробітництва. «Ми не змогли обійти своєю увагою і міжнародні

питання, ситуацію на Близькому Сході, а також співробітництво наших країн у міжнародних структурах.

Україна вітає успіхи Сирійської Арабської Республіки на міжнародній арені й високо оцінює зусилля, які докладаються у справі встановлення стабільності в Близькосхідному регіоні.

Як відомо, Українська держава дотримується послідовної позиції у питанні розв'язання Близькосхідної проблеми. Мир і стабільність на Близькому Сході мають бути відновлені на основі неухильного виконання відповідних резолюцій Організації Об'єднаних Націй.

Ми переконані, що криза в регіоні може бути врегульована тільки шляхом переговорів із залученням ключових політичних гравців, включно із Сирією», – зауважив Президент.

Глава держави подякував Президенту Сирії за плідну дискусію, яка пройшла в доброзичливій атмосфері та в дусі взаєморозуміння.

Зі свого боку Президент Сирії відзначив, що приїхав в Україну, щоб налагодити традиційно теплі взаємини між нашими країнами. Він звернув увагу на значний економічний потенціал та високий рівень співробітництва, який завжди був між державами. «Проведені переговори я можу охарактеризувати як успішні і дуже плідні. Обговорено широке коло питань двостороннього співробітництва. Я вдячний В. Януковичу за політику, яку він проводить як усередині країни, так і на регіональному рівні з країнами Чорноморського регіону, що, безумовно, сприяє активізації і покращенню взаємин на цьому напрямі», – сказав Б. Аль-Асад.

Одним з найголовніших питань, що обговорювалися, Президент Сирії назвав створення зони вільної торгівлі між нашими державами. «Очікуємо, що переговори щодо створення зони вільної торгівлі завершаться у лютому наступного року», – зауважив він, додавши, що цей документ, безумовно, відкріє нові можливості для двосторонньої співпраці.

«Ми впевнені, що транспортна сфера є запорукою успіху нашого співробітництва», – також зауважив Б. Аль-Асад. Він, крім того, висловився за доцільність відновлення прямого авіасполучення між Дамаском та Києвом.

Президент Сирії відзначив політичну стабільність, що нині утвердилася в Україні. «Україна є активним та впливовим регіональним і міжнародним гравцем», – зазначив він. «Ми з Президентом України наголосили, що економічна складова є надзвичайно важливою у наших відносинах, проте ми не можемо забувати й про політичну складову, яка є запорукою стабільності», – наголосив лідер Сирії. «Хотів би ще раз подякувати Президентові України за його запрошення відвідати Україну та за його бажання розвивати і розбудовувати наші відносини, – сказав Б. Аль-Асад. – ...Я сподіваюся, що співробітництво між нашими країнами перейде у формат стратегічного партнерства» (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua).* – 2010. – 6.12).

Привітання Президента України В. Януковича з нагоди 19-ї річниці Збройних сил України

Шановні військовослужбовці, працівники
Збройних сил України!
Дорогі ветерани!

Україна відзначає 19-ту річницю Збройних сил. За роки незалежності українська армія утвердилася як опора нашої державності і гарант національної безпеки.

Віддаю належне професіоналізму та відданості людей у погонах. Ви підтримуєте добрий рівень обороноздатності держави в умовах обмеженого фінансування та застарілого технічного забезпечення.

Не можна не визнати, що усі роки незалежності держава не приділяла необхідну увагу розвитку Збройних сил. Армія вистояла лише завдяки героїчним зусиллям рядового та офіцерського складу, а також цивільного персоналу.

Сучасні виклики і загрози у системі світової безпеки вимагають нової державної політики в розбудові Збройних сил.

Україна готова творити мобільну, професійну армію, оснащену сучасним озброєнням та технікою. У поточному році ми зупинили руйнацію армії і досягли стабілізації. Створено умови для системного і глибокого реформування нашого війська.

Важливим на шляху розбудови армії нового зразка є досягнення європейського рівня соціальних стандартів для військовослужбовців, членів їхніх родин та військових пенсіонерів.

Сучасну техніку можна довірити тільки високоосвіченим, якісно підготовленим фахівцям. Тому важливо підвищувати якість військової освіти і професійний рівень офіцерів.

Ефективність керування військами, радикальні зміни у ресурсному і матеріально-технічному забезпеченні – ось наше завдання на найближчий час.

Сьогодні, у День Збройних сил України, із глибокою повагою звертаюся до ветеранів. Прошу Вас частіше зустрічатися з молоддю, розповідати їм, якою ціною здобуті мир і свобода для нинішніх поколінь. Моя підтримка – молодим воїнам, що роблять перші кроки на військовій службі. Ви – майбутнє нашого війська. Це майбутнє залежить від того, наскільки впевнено ви опануєте військову науку. Вітаю батьків, чії сини і дочки служать у Збройних силах України. Ваші діти обрали складну, але гідну професію. І ви можете пишатися результатами свого виховання.

Вітаю всіх з 19-ю річницею Збройних сил України. Нехай буде сильна наша армія. Нехай буде міцна безпека держави. Нехай буде мир, спокій і добро в Україні (*Офіційне інтернет-представництво Президента України (www.president.gov.ua).* – 2010. – 6.12).

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб.

Саміт Україна – ЄС як фактор прискорення євроінтеграційних процесів в Україні

22 листопада в Брюсселі відбувся XIV саміт Україна – ЄС. Українську делегацію на саміті очолив Президент України В. Янукович. Україну представляли також міністр закордонних справ К. Грищенко, міністр з питань палива та енергетики Ю. Бойко, глава Адміністрації Президента С. Льовочкін.

ЄС на саміті представляв Президент Європейської ради Г. ван Ромпей та Президент Європейської комісії Ж. Баррозу. У роботі саміту також брали участь Верховний представник з питань спільної зовнішньої та безпекової політики К. Ештон, комісар з питань розширення та Європейської політики сусідства С. Фюле, комісар з питань торгівлі К. де Гухт.

Під час саміту було обговорено ряд актуальних питань, що стосуються взаємин між Україною і ЄС та які умовно можна об'єднати за трьома напрямками. Перший з них стосувався проведення реформ в Україні і акцентував увагу на макроекономічній стабільності (зокрема виконанні угоди стенд-бай з Міжнародним валютним фондом та наданні макрофінансової допомоги з боку ЄС); енергетичних питаннях; місцевих виборах 31 жовтня та рішенні Конституційного Суду; дотриманні прав людини та принципів демократії; громадянському суспільстві, розвитку медіа та міжлюдських контактах. Другий блок включав питання щодо відносин між ЄС та Україною, зокрема План дій щодо безвізового режиму; досягнення поступу в рамках переговорів щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС; реформи енергетичного сектору; поглиблення співпраці та конвергенція в зовнішній та безпековій політиці; спільна ініціатива співпраці щодо Криму. Третій напрям обговорення учасниками саміту становили регіональні питання, зокрема Придністровський конфлікт та Місія допомоги ЄС на українсько-молдовському кордоні EUBAM; відносини з Білоруссю. Як і очікувалось, головним результатом саміту стало підписання Плану дій щодо введення безвізового ре-

жиму між Україною та країнами Європейського Союзу. Цей документ надає Україні перелік реформ та заходів, які необхідно реалізувати для того, щоб рішення про скасування візового режиму було прийнято.

Україна і Європейський Союз почали безвізовий діалог наприкінці 2008 р., практично відразу після того як на Паризькому саміті було схвалено рішення про перехід до безвізового режиму в довгостроковій перспективі. Треба зазначити, що у проекті програми економічних реформ України на 2010–2014 рр. міститься пункт, згідно з яким безвізовий режим між Україною та ЄС має бути впроваджений до кінця 2012 р. Також 19 травня Кабмін затвердив план першочергових заходів щодо інтеграції України в ЄС на 2010 р.

Крім того, 25 лютого 2010 р. Європарламент проголосував за резолюцію щодо України, в якій, зокрема, міститься пункт про можливість Києва запитати членство в ЄС. Також Європарламент проголосував за резолюцію щодо України, в якій міститься звернення до ради Євросоюзу надати ЄК мандат для розробки дорожньої карти безвізового режиму для України.

Разом з тим питання надання Україні Плану дій щодо безвізового режиму напередодні саміту неоднозначно трактувалося європейськими дипломатами. Зокрема, сумніви в доцільності надання Україні вказаного документа висловили Франція, Німеччина, Австрія і Нідерланди. Задля досягнення домовленості з ними саміт декілька разів переносили. Інтригу щодо надання Україні Плану дій щодо безвізового режиму зняв Президент Єврокомісії Ж. М. Баррозу, анонсувавши його напередодні саміту.

ПД має статус «робочого документа» і за взаємною домовленістю сторін не публікується. Коротко про його зміст повідомили лише прес-служби МЗС і європейських структур. При цьому в Брюсселі наголосили, що ПД дає Україні такі ж можливості й інструменти, що були в західнобалканських країн при отриманні ними дорожніх карт безвізового режиму.

Однак, як відзначають деякі українські експерти, відмінність Плану дій для України від аналогічних документів для балканських країн помітна навіть у термінології: документ не захотіли називати дорожньою картою, як у випадку країн Західних Балкан, і до формулювання про скасування віз наполегливо додають слова «у довгостроковій перспективі». Крім того, на відміну від балканського візового діалогу, спрямованого на якнайшвидшу відмову від віз для громадян, наприклад Македонії, Чорногорії або Албанії, український ПД передбачає тривалий переговорний процес. При цьому в ПД підкреслюється, що навіть бездоганне виконання Києвом усіх вимог ЄС не дає гарантій скасування віз для українців. Остаточне рішення ухвалюватимуть Європарламент і Європейська рада «з урахуванням загального стану взаємин Євросоюзу і України».

Основну частину Плану дій займає перелік із 60 вимог ЄС до України, розбитих на чотири блоки: безпека документів; нелегальна міграція, громадський порядок і безпека; міжнародні відносини та фундаментальні права.

Перша вимога, яка розпочинає вказаний перелік, стосується переходу до біометричних паспортів. Так звані «старі закордонні паспорти» червоного кольору з вклеєною фотографією повинні бути «поступово виведені з обігу». Такі паспорти видавалися громадянам України аж до літа 2010 р., і заявлений термін їх дії – до 2020 р. Скоріше за все, ЄС зажадає вилучити їх достроково.

Нові паспорти мають виготовлятися відповідно до найвищих стандартів ІКАО і з адекватним захистом персональних даних. ПД передбачає прийняття Україною окремого плану дій, який міститиме часові межі щодо повного переходу на документи, що відповідають вимогам ІКАО, і виведення з користування тих, які не відповідають. У ПД особливо підкреслюється: майбутнім безвізовим режимом зможуть скористатися тільки власники біометричних паспортів!

Другий блок ПД «Нелегальна міграція і реадмісія» складається з трьох розділів – «Управління кордонами», «Управління міграцією», «Політика надання притулку». «Управління кордонами» передбачає виконання всіх необхідних заходів для реалізації Держпрограми розвитку і реконструкції держкордону до 2015 р. і Концепції розвитку Держприкордонслужби до 2015 р. Документом передбачається надання Прикордонслужбі можливості брати участь у виявленні й розслідуванні транскордонних злочинів. Крім того, Україна повинна підготувати спеціальний план дій (із часовими межами і позначеними цілями) з реалізації національної стратегії інтегрованого управління кордонами (ІУК), забезпечити для нього адекватну інфраструктуру, технічне обладнання, ІТ-технології, фінансові і людські ресурси, а також ефективно виконувати закон 2009 р. «Про прикордонний контроль». Особливий акцент – на реалізації угоди про реадмісію з ЄС як однієї з основних умов продовження візового діалогу і запровадження в майбутньому безвізового режиму.

Розділ «Управління міграцією» вимагає від України встановлення законодавчих рамок для міграційної політики, визначення чітких правил в'їзду й перебування на території країни іноземців, заходів для реінтеграції українських громадян, які повертатимуться на батьківщину – добровільно чи за згодою про реадмісію, моніторингу міграційних потоків, боротьби з нелегальною міграцією та докладання зусиль до укладення угод про реадмісію з країнами – джерелами нелегалів. Окремим пунктом прописана необхідність прийняття національної стратегії управління міграцією і відповідного плану дій, який вказуватиме часові межі, мету, дії, результати й індикатори виконання, а також достатні людські та фінансові ресурси. Крім того, ЄС хоче бачити в Україні механізм моніторингу міграційних потоків і регулярно отримувати інформацію про міграційну ситуацію в Українській державі – кількість нелегальних та легальних мігрантів, аналіз ризиків і розслідування випадків організованого сприяння нелегальній міграції. Про єдиний окремий міграційний орган у ПД нічого не сказано. Європейці хочуть від нас бодай ефективної співпраці між усіма задіяними в цій сфері державами.

Розділ «Політика надання притулку» передбачає прийняття та виконання законодавства в цій сфері (зокрема ратифікації Женевської конвенції 1951 р. і Нью-Йоркського протоколу до неї), яке відповідає міжнародним стандартам.

Євросоюз включив в ПД також пункти, не пов'язані безпосередньо з видачею паспортів, ні з питаннями перетину кордону, ні з міграцією громадян третіх країн. Зокрема, ЄС зобов'язав Україну переглянути або зовсім скасувати реєстрацію (прописку) українських громадян та іноземців, що законно перебувають на території країни, «з метою запобігання необґрунтованим обмеженням і заборон свободи їх переміщення по території України». «Іноді нам і самим не вдається пояснити логіку вимог Плану дій. Але цей документ містить не лише технічні вимоги, а й політичні, висунуті країнами-учасницями ЄС», – зізнався поінформований представник Єврокомісії.

Серед інших «непрофільних» вимог до Києва, передбачених Планом дій, – надання «повного, ефективного доступу до отримання закордонних паспортів всім українським громадянам, у тому числі... людям з обмеженими можливостями та іншим чутливим групам». На практиці це спричиняє чималі фінансові витрати: Україні потрібно буде технічно забезпечити доступ людей з особливими потребами у всі паспортні столи. Джерела стверджують, що в Брюсселі планували також згадати про необхідність «імплементации вимог Хартії мов національних меншин» при видачі закордонних паспортів, але відмовилися від цієї ідеї, дізнавшись, наскільки політизоване в Україні мовне питання і прийняття хартії зокрема.

Третій блок Плану дій – «Громадський порядок і безпека» – присвячений запобіганню та боротьбі з організованою злочинністю, тероризмом і корупцією; правовій кооперації з кримінальних питань; законодавчій співпраці й захисту даних і потребує розробки та прийняття великого законодавчого масиву, а також упорядкування і виконання кількох докладних планів дій з його реалізації. Ідеться, зокрема, про всебічну стратегію боротьби з організованою злочинністю, закон про боротьбу з торгівлею людьми, антикорупційне законодавство та створення єдиного і незалежного агентства боротьби з корупцією, національну стратегію запобігання та боротьби з відмиванням грошей і фінансуванням тероризму, нову національну стратегію боротьби з наркотиками, ратифікацію відповідних конвенцій ООН і Ради Європи в цих сферах, укладання угод з Євросоюзом і Європолом.

Четвертий блок ПД – «Зовнішні зносини і фундаментальні права» – стосується свободи пересування територією України, умов і процедур видачі ідентифікаційних документів, дотримання прав громадян, включно з захистом меншин. Євросоюз пропонує Україні переглянути правові й регуляторні рамки процедур реєстрації громадян для уникнення невинуватеного обмеження свободи пересування. Інакше кажучи, європейці хочуть, щоб в Україні, як і в країнах ЄС, була повідомна, а не дозвільна система реєстрації громадян. Прийняття всебічного антидискримінаційного законодавства й виконання

відповідного плану дій, ефективна боротьба з расизмом, ксенофобією та антисемітизмом – також обов’язкові умови майбутнього скасування віз для українських громадян.

Запропонований Києву Євросоюзом План дій не містить ані конкретних термінів його виконання, ані чітких критеріїв оцінки проведеної роботи. Більше того, він, на настійну вимогу французької сторони, не передбачає автоматизму, тобто виконання всіх умов документа не означає автоматичного запровадження безвізового режиму. Утім, заспокоює провідний експерт громадської ініціативи «Європа без бар’єрів» О. Сушко, у балканських дорожніх картах також не було ані конкретних дат, ані автоматизму – виконання цих документів прискіпливо аналізувалося Брюсселем, і тільки потім Рада ЄС і Європарламент ухвалювали рішення. Головних відмінностей від балканських документів, причому в гірший бік, на думку експерта, дві. По-перше, це двоетапність українського Плану дій. Відповідно до документа, під час першого етапу Україна готує і ухвалює потрібне законодавство та відповідні держпрограми з усіх чотирьох блоків питань, окреслених у ПД, на другому – здійснює потрібні заходи, а Єврокомісія, залучаючи фахівців із країн ЄС, оцінює якість та ефективність цієї роботи. Перша доповідь для Європарламенту і Ради ЄС про виконання Україною ПД має бути зроблена Єврокомісією в середині 2011 р.

Рішення про перехід до другого етапу ухвалюватиме Рада ЄС на підставі підготовленого ЄК звіту про виконання українською стороною заходів, передбачених першим етапом ПД. У випадку ж Балкан ніякої етапності не було, ЄК готувала один звіт про виконання дорожньої карти, відповідно і Рада ЄС ухвалювала рішення один раз. Двоетапність українського документа значно продовжує процес його виконання.

Друга відмінність від балканських дорожніх карт – обов’язковий моніторинг із боку Єврокомісії не тільки виконання власне ПД, а також і міграційної ситуації в Україні загалом – кількості відмов у видачі віз українським громадянам, відмов у в’їзді на кордоні ЄС, затриманих українських нелегалів у Європі, а також висланих з неї тощо. Більше того, перед ухваленням рішення про перехід до оцінки виконання другого етапу ПД ЄК має підготувати ще один документ – розгорнуту оцінку можливих наслідків у сферах міграції та безпеки для країн ЄС майбутнього рішення про скасування віз для громадян України. Ця умова особливо турбує українську сторону. Тому що в разі, якщо, скажімо, Голландії, Німеччині або ще комусь раптом видасться, що українці, які вільно подорожують Європою, можуть становити для них якусь загрозу, то наше просування до безвізового режиму знову загальмується, навіть якщо виконання Україною ПД буде бездоганим.

Утім, О. Сушко більш оптимістичний у своїх оцінках і вважає, що ймовірність негативної оцінки з цього питання з боку ЄК дуже низька, оскільки Україна демонструє позитивну динаміку. До речі, навіть у самому ПД сказано, що останні два роки кількість відмов у видачі віз та відмов на кордоні

з ЄС українським громадянам становить менше 5 % (близько 5 тис. осіб відповідно). До того ж кількість українців, затриманих на території ЄС за нелегальне перебування, в останні роки неухильно скорочується (приблизно з 22 тис. осіб 2006 р. до 12 тис. 250 осіб 2009 р.). Правда, не виключає експерт, існує теоретична небезпека, що особливо «вередливі» посольства країн ЄС, які не бажають скасовувати візи українцям, штучно завищуватимуть відсоток відмов у видачі дозволів на в'їзд.

Довгострокова перспектива, про яку йдеться в ПД, у термінології Євросоюзу означає не менше восьми років. Тобто українці можуть отримати безвізовий режим не раніше 2018 р. Але в Києві навіть середньострокову перспективу, тобто скасування віз у 2014–2015 рр., розглядають як найбільш песимістичний варіант. Україна хоче отримати безвізовий режим з Європою до початку Євро-2012. Навіть голова парламентського Комітету з питань євроінтеграції опозиціонер Б. Тарасюк, який не минає нагоди покритикувати нинішню владу, вважає, що «цілком можливо й реально» виконати План дій за півтора-два роки. Президент В. Янукович налаштований ще рішучіше: у Брюсселі він заявив, що Україна завершить виконання ПД «у 2011 р., скоріше за все – у першому півріччі». Проте європейські дипломати і чиновники відреагували на цей прогноз дещо скептично. «Балканський досвід може створити у вас враження, що ви попрацюєте 6–8 місяців, і ура – документ готовий! Але у вас так не вийде. Балкани давно готувалися до вступу в ЄС, у них була проведена велика частина роботи», – зауважив один із представників ЄС. За європейськими прогнозами, у 2011 р. Київ може завершити лише перший, найлегший етап роботи, але і це зробити буде дуже непросто.

Президент В. Янукович переконаний, що надання Україні Європейським Союзом Плану дій щодо введення безвізового режиму стало ключовим підсумком XIV саміту Україна – ЄС. Під час прес-конференції за результатами саміту Україна – ЄС глава Української держави високо оцінив плідну розмову в рамках XIV саміту Україна – ЄС, відзначивши «високий рівень взаєморозуміння, зростання довіри». «Я добре усвідомлюю, що цей шлях не буде легким, але ми його подолаємо у 2011 р. ... Безумовно, це певні послідовні кроки, які ми повинні зробити найближчим часом – скоріше за все в першому півріччі 2011 р. ... Ми над цими реформами вже працюємо і сподіваюся, ми це завдання виконаємо, і тоді м'яч буде на європейській стороні ... Нарешті ми вийшли на прямий шлях до зняття візових бар'єрів», – сказав В. Янукович.

Разом з тим глава держави наголосив, що виконання Плану дій, який визначає ряд внутрішніх реформ, необхідних для запровадження безвізового режиму, є серйозним завданням для української влади.

Відповідаючи на запитання журналістів, Президент наголосив, що українська сторона повністю усвідомлює свій рівень відповідальності при виконанні завдань, що стоять перед нами при отриманні цієї дорожньої карти. Цей

документ, зазначив він, відображає чіткі умови, при виконанні яких Україна досягне своєї мети щодо безвізового режиму.

В. Янукович також наголосив, що Україна та ЄС досягли домовленості щодо прискорення переговорного процесу стосовно укладення угоди про асоціацію, висловивши сподівання, що «цю роботу ми спільно виконаємо також у 2011 р.».

Президент Європейської ради Г. ван Ромпей також висловив переконання, що XIV саміт Україна – ЄС має усі ознаки успішного заходу, зважаючи на плідну дискусію і досягнення конкретних результатів. «Україна є стратегічно важливим партнером Євросоюзу», – наголосив Президент Європейської ради, відзначивши взаємне бажання й надалі поглиблювати та зміцнювати відносини.

За словами Г. ван Ромпея, під час саміту сторони висловили задоволення прогресом у відносинах України з ЄС та в цьому контексті наголосили на важливості завершення переговорів щодо укладення угоди про асоціацію. Крім того, було підкреслено спільну відданість до встановлення глибокої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС.

За його словами, сторони чекають якнайшвидшого завершення переговорів щодо укладення «якісної, життєздатної» угоди про асоціацію. «Наступний рік буде дуже важливим для відносин України та ЄС», – переконаний Президент Європейської ради.

У свою чергу Президент Європейської комісії Ж. М. Баррозу підкреслив, що Президент В. Янукович є лідером країни – не члена ЄС, з яким вони найчастіше зустрічаються в останні місяці. А це є ознакою доброго розвитку взаємин України з ЄС.

Президент Європейської комісії висловив переконання, що укладення Плану дій щодо запровадження безвізового режиму та підписання Протоколу «принесуть реальну користь громадянам України». Він, крім того, наголосив, що обидва ці документи віддзеркалюють спільні прагнення України та ЄС щодо економічної інтеграції та політичної асоціації Української держави у Європейське співтовариство.

«Ми вважаємо, наступний рік буде дуже важливим для взаємин України та ЄС із цього питання. Ми хотіли б до середини 2011 р. завершити нашу угоду про асоціацію. Ми хотіли б бачити поступ у порядку денному демократичної реформи в Україні – це важливо для відкритого та демократичного суспільства», – сказав Президент Європейської комісії.

Більшість вітчизняних дипломатів і експертів у свою чергу також називають XIV саміт Україна – ЄС одним з найуспішніших, порівнюючи з ним за результативністю хіба що саміт 2008 р., коли під час головування Франції у Євросоюзі було ухвалено рішення про підготовку угоди про асоціацію з Україною та початок візового діалогу, у результаті якого в довгостроковій перспективі може бути скасовано візи для українських громадян.

Західні ж дипломати оцінюють саміт значно скромніше, ніж їхні українські колеги, наголошуючи, що справжній успіх буде тоді, коли сторони підпишуть угоду про асоціацію, яка включає частину про створення глибокої і всеосяжної зони вільної торгівлі, а Євросоюз запровадить безвізовий режим для короткострокових поїздок українських громадян. Привезений же з Брюсселя «головний трофей» – План дій – представники Євросоюзу порівнюють з набором тестових завдань, володіння й ознайомлення з якими аж ніяк не гарантує успішного складання іспиту. Більше того, у нашому випадку гарантією позитивного висновку «екзаменаційної комісії», на жаль, не буде навіть блискуче виконання Україною всіх пунктів тесту.

Європейський Союз вирішив надати Україні План дій із запровадження безвізового режиму для зменшення напруженості між ЄС та українською владою після обрання Президентом В. Януковича, вважає експерт Інституту міжнародних відносин Варшавського університету А. Шептицький.

Він назвав парадоксальним той факт, що ЄС не надав такого Плану дій за часів президентства «проєвропейського» В. Юшенка, для якого такий жест був би серйозною підтримкою його політики. Натомість, як виявилось, жорсткіша позиція нового Президента, якого багато оглядачів називають «проросійським», принесла бажані результати, додав А. Шептицький. «Є така ситуація, що “український пряник В. Ющенко” не подіав, а “український батіг В. Янукович”, можливо, подіав на європейців, і під впливом цього батога для зменшення напруження на лінії українсько-європейських відносин вирішили хоч щось симпатичного дати Україні», – сказав він.

Експерт негативно оцінив таку політику, зауваживши, що вона може привезти до ще більш жорсткої позиції української влади. «(Такий підхід. – Ред.) може переконати українців у тому, що бити кулаком об європейський стіл є більш ефективним, ніж усміхатися Євросоюзу», – сказав аналітик.

Водночас А. Шептицький позитивно оцінив сам факт схвалення цього плану, відзначивши, що похвали заслужив і ЄС, який наважився врешті на прийняття цього документа, і нова влада, яка цього добилася.

Колишній посол Німеччини в Україні Д. Штюдemann, говорячи про результати останнього саміту Україна – ЄС та перспективи виконання Києвом умов Плану дій зі скасування візового режиму з Євросоюзом, відзначив, що прийняті на саміті документи демонструють продовження руху України та Євросоюзу назустріч один одному. «Але великою мірою – це той рух, який має здійснити Україна, – уточнив німецький дипломат. – Адже вона ще не отримала зеленого світла, щоб їхати. Так би мовити, Україна нині ще має збудувати автомобіль, на якому вона зможе приїхати до Європи. Це дуже складне суспільне і політичне завдання».

З іншого боку, треба зазначити, що Президент В. Янукович є дуже сильним, тобто він має всі інструменти впливу в руках, спирається на велику більшість, він також може владні структури в країні спрямувати на рух до Європи, пока-

зати всім, що влада – це позика від народу, щоб використовувати її на благо людей, а не заради досягнення якихось своїх цілей. Цей потенціал є. Важливо, щоб Президент В. Янукович здійснив ці кроки, розуміючи, що від цього залежить майбутнє України. Я гадаю, це і є те послання, яке отримав В. Янукович у Брюсселі», – підсумував Д. Штюдемман.

На думку українських експертів, найлегше і найшвидше Україна зможе виконати перший блок завдань Плану дій – введення біометричних документів. Конкретні кроки в цьому напрямі Україна вже зробила – 17 листопада Кабмін прийняв постанову про введення біометричних паспортів. Уряд доручив міністерствам і відомствам, зокрема СБУ і Держприкордонслужбі, до кінця поточного року розробити нормативну базу для впровадження цього типу документа.

За наявності політичної волі та достатніх матеріальних і фінансових ресурсів досить швидко можна впоратися і з облаштуванням кордонів. Слід зауважити, що нинішній владній команді за досить стислий термін вдалося зробити чимало з того, що залишалося поза увагою або не виходило роками. Наприклад, підписано угоду з Росією про демаркацію; вдалося переконати білоруську сторону ратифікувати договір про кордон; ратифіковані три конвенції Ради Європи; прийнято закон про захист персональних даних, а також закон про держзакупівлі, який схвально оцінили представники ЄС. Місяць тому уряд схвалив Концепцію інтегрованого управління кордонами.

Справжні ж труднощі очікують на Україну, коли їй доведеться виконувати завдання, спрямовані на боротьбу з корупцією. Не зрозуміло, як буде оцінюватись рівень корупції та ефективність боротьби з нею. Можливо, якоюсь мірою враховуватиметься рейтинг Transparency International. Цього року в списку зі 178 країн Україна за рівнем корупції посідає 134-те місце у світі (разом з Гондурасом, Нігерією, Сьєрра-Леоне, Того).

Швидко виконати третій і четвертий блоки ПД, вважає головний експерт громадської ініціативи «Європа без бар'єрів» О. Сушко, в Україні шансів немає: «У нас тут проблеми фундаментальні. Надто різна філософія правоохоронної діяльності у нас і в ЄС».

Важливим також, наголошує експерт, є положення Плану дій про те, що, приймаючи рішення про пропозицію Раді ЄС і Європарламенту скасувати візи для короткострокових поїздок українських громадян, Єврокомісія братиме до уваги загальний стан відносин України і ЄС. На саміті в Брюсселі Президент ЄК Ж. Баррозу висловився цілком однозначно: «Наше зближення залежатиме від загальних цінностей – демократії та прав людини».

Європейська сторона також нагадала В. Януковичу і про потребу широкої конституційної реформи та вдосконалення виборчого законодавства. До того ж Г. ван Ромпей натякнув, що прогрес у переговорах щодо угоди про асоціацію може бути прив'язаний до відданості демократії. «Угода про асоціацію є не лише економічним, а й політичним процесом», – заявив Г. ван Ромпей.

То ж Україна має подолати скептичне ставлення деяких європейських політиків, на думку яких останнім часом у демократичних процесах в Україні стали помітними певні перешкоди, пов'язані з випадками порушення прав людини, демократії, незалежності ЗМІ.

З іншого боку, експерти називають реальним термін завершення переговорів між Україною і Європейським Союзом щодо створення зони вільної торгівлі (ЗВТ), озвучений на саміті в Брюсселі 22 листопада. Таку думку вони висловили під час експертного опитування Інституту ім. Горшеніна стосовно основних підсумків саміту Україна – ЄС.

Офіційний представник Європейської комісії М. Карнічніг зазначив, що з обох боків – і з боку Європейського Союзу, і з боку України – існує достатньо чітке зобов'язання – продовжувати переговори щодо створення зони вільної торгівлі. «І, як сказав президент Баррозу на прес-конференції, ці переговори можливо завершити до літа 2011 р. Ми впевнені, що зараз, завдяки новому політичному імпульсу на цьому саміті, ми можемо додати динаміки цим переговорам і дійсно завершити їх до літа», – вважає експерт.

Також він зазначив, що оголошений план щодо лібералізації короткострокових віз – це важливий крок уперед, який дає відчутні вигоди для України. На його думку, ЄС підтримуватиме Україну, надаючи технічну допомогу з візових питань. Водночас експерт нагадав, що Єврокомісія внесла пропозицію щодо подальшого спрощення візового режиму, який справді полегшить життя багатьом українцям у той час, поки сторони продовжуватимуть роботу над остаточною метою – скасуванням візового режиму. «Важливо те, що ми однаково дивимося на головну мету, і ми виклали чіткі і прозорі критерії для лібералізації візового режиму в Плані дій. Тепер це щось ніби домашнього завдання для українського керівництва, яке воно одержало на саміті й може реалізувати вдома. Але ніяких крайніх термінів не встановлено, і тепер це питання встановлення правильних політичних пріоритетів у самій Україні. М'яч тепер, якщо хочете, на полі Києва», – сказав він.

У свою чергу голова Комітету парламентської співпраці ЄС – Україна в Європейському парламенті П. Коваль зазначив, що минулий саміт продемонстрував навіть значніший прогрес, ніж передбачалося. За словами депутата, європейські лідери підкреслили стратегічне значення України та її важливість для об'єднаної Європи, а Президент В. Янукович укотре підтвердив намір України стати членом ЄС. Як сказав експерт, Ж. Баррозу під час прес-конференції зробив безпрецедентну заяву, що переговори за угодами можуть бути завершені в середині 2011 р. «Схоже, Євросоюз задоволений тим, що сьогодні Україна демонструє політичну стабільність, яка дає можливість уряду проводити необхідні політичні та економічні реформи», – сказав він.

Коментуючи отримання Україною Плану дій щодо запровадження безвізового режиму з ЄС, експерт зазначив, що перших результатів слід чекати наступного року – під час президентства Польщі в ЄС. «Добре було б випробу-

вати вільний візовий режим перед Євро-2012 або під час нього. Це може істотно допомогти в організації заходу. Але при цьому Україна має продовжувати приводити своє законодавство у відповідність до законодавства ЄС. Наприклад, у частині, що стосується біометричних паспортів, які мають бути введені якомога швидше. Також необхідні політичні та економічні реформи – це має бути забезпечено завдяки широким повноваженням Президента Януковича», – вважає П. Коваль.

Директор Департаменту ЄС Міністерства закордонних справ України В. Філіпчук зазначив, що саміт продемонстрував високий рівень розуміння між представниками України та ЄС. «Але слова цього разу були підкріплені достатньо реальними підтвердженнями. План дій щодо безвізового режиму для громадян України – це те, про що ми вже стільки років ведемо діалог з Європейським Союзом. До останнього дня ми не були остаточно впевнені в позитивному рішенні цього питання, оскільки в ЄС продовжуються дискусії з боку ряду країн, які занепокоєні зростанням рівня міграції і відчувають на собі негативні наслідки розширення ЄС», – зазначив він.

В. Філіпчук нагадав про підписання документа про доступ України до програм і агентств ЄС. «Обговорення тривало вже десь п'ять чи шість років, і в ЄС чекали якихось конкретних рішень з нашого боку, і саме зараз поновилися ефективність роботи, що дало можливість забезпечити підписання цього протоколу. Дуже важливим елементом саміту був енергетичний діалог: був підписаний документ за підсумками п'ятирічного діалогу між Україною та ЄС у рамках енергетики. Відбулася унікальна зустріч у форматі Україна – Росія – ЄС із питань енергетики. Це було те, що дало можливість усім трьом ключовим гравцям, як країнам-постачальникам, так і країнам-споживачам російських енергоносіїв, обговорити в тристоронньому форматі подальшу взаємодію», – вважає він.

Тим часом провідний експерт Центру європейських політичних досліджень (Брюссель) М. Емерсон, коментуючи ухвалення Плану дій щодо спрощення візового режиму Україна – ЄС, сказав: «Я був би обережний в оцінках. Основні положення ухваленого рішення передбачають спрощення візового режиму в довгостроковій перспективі». Водночас він вважає, що деякі зауваження В. Януковича під час прес-конференції створюють обманливе враження про те, що результат буде досягнутий найближчим часом.

Говорячи про перспективу створення зони вільної торгівлі між Україною та ЄС, експерт зазначив, що поки переговори достатньо складні і на сьогодні відсутня інформація про будь-який прогрес у цьому питанні.

Директор Національного інституту стратегічних досліджень при Президенті України А. Єрмолаєв висловив думку, що головний політичний підсумок саміту полягає в тому, що обидві сторони підтвердили бажання істотно прискорити переговорний процес стосовно політичної асоціації і створення зони вільної торгівлі. За його словами, це виразилося не тільки в підписанні

Плану дій щодо встановлення безвізового режиму між Україною та ЄС, а й у заяві про прискорення переговорного процесу стосовно зони вільної торгівлі.

«Сторони підтвердили, що процес переговорів може бути завершений вже до середини 2011 р. Незважаючи на різноманітні прогнози, переговори пройшли відкрито, провідні європейські політики підтримують заявлені в Україні економічні реформи, реформи політичної системи і визнають як факт необхідність подальшої політичної стабілізації в країні, недопущення нової кризи влади», – сказав він.

Також експерт зазначив, що в Європі вітають стабілізацію відносин України і Росії. «Під час прес-конференції прозвучала дуже важлива позиція з боку перших осіб ЄС про те, що Євросоюз пов'язує і з Росією, і з Україною стратегічне партнерство. І дуже важливим є те, що Україна і Росія називаються стратегічними партнерами. Таким чином, ідеться про стратегічний трикутник взаємин. На мій погляд, 2011 р. може стати ключовим з точки зору визначення довгострокових перспектив українсько-європейських відносин, із конкретними політичними планами інтеграції. Це підтверджено і самітом», – сказав А. Єрмолаєв.

Експерт Інституту ім. Горшеніна Н. Клаунінг зазначила, що ухвалення Плану дій щодо спрощення візового режиму, безперечно, є досягненням української дипломатії. «Оскільки ми знаємо, що позиція ряду країн ЄС із цього питання була неоднозначною і тривалий час вони блокували ухвалення цього рішення. Зокрема, Німеччина, що має значний вплив усередині ЄС, яка занепокоєна зростанням нелегальної міграції», – зазначила Н. Клаунінг.

Проте, на думку експерта, не варто забувати про те, що ухвалення цього Плану – це необхідна, але не достатня умова для отримання безвізового режиму з ЄС. «Тепер усе залежатиме від України, оскільки План включає багато конкретних технічних моментів, реалізація яких вимагає значних зусиль і витрат: це і введення біометричних паспортів, припинення нелегальної міграції і зміцнення кордонів. В які терміни Україна зможе вирішити ці питання – невідомо, але, найімовірніше, може йтися про достатньо тривалу перспективу, що також підтверджують європейські дипломати, зазначаючи, що вимоги для України жорсткіші, ніж, приміром, для Балканських країн», – сказала вона.

Н. Клаунінг звернула увагу і на прагматизм Європи у відносинах з Україною. «Насамперед, Європу цікавить створення зони вільної торгівлі, яка дасть можливість європейським товарам дістати доступ до українського ринку, а також – безперобійний транзит російського газу українською ГТС. Європейські експерти не раз зазначали, що в разі підписання Україною угоди про вільну торгівлю з Росією аналогічна угода з Європою підписана не буде. Тому Європейському Союзу важливо робити певні дружні кроки у бік України, щоб вона зробила вибір все-таки на користь ЄС, а не Росії», – вважає вона. На думку експерта, В. Янукович сьогодні демонструє політичну багатовекторність. «Зберігається потужний російський вектор, проте нарівні з ним існує і європейський», – сказала вона.

План дій щодо запровадження безвізового режиму з ЄС, підписаний у Брюсселі, не містить неочікуваних положень. Про це на прес-конференції «Саміт Україна – ЄС: очікування та наслідки» сказала керівник громадської організації «Європа без бар'єрів» І. Сушко. Водночас вона наголосила на тому моменті, що на сьогодні текст Плану дій щодо безвізового режиму є недостатнім широкій громадськості. Це, на її думку, може негативно позначитися на ефективності громадського контролю за виконанням положень документа. «План дій має бути доступним, щоб громадськість могла контролювати не тільки виконання вимог українською владою, а й те, наскільки об'єктивною буде оцінка окремих країн-членів ЄС», – наголосила І. Сушко.

Лідер Народного руху України, голова Комітету ВР з питань європейської інтеграції Б. Тарасюк вважає, що Україна виконає План дій щодо скасування візового режиму з країнами Європейського Союзу за півтора-два роки. Парламентарій зазначив, що надання Плану дій зі скасування візового режиму є успіхом саміту Україна – ЄС, який відбувся 22 листопада у Брюсселі. «Безумовно, це є успіх України. Якщо хтось намагається собі привласнити надбання своїх попередників, то я хочу розчарувати їх і сказати, що це досягнуто не за 2010 р., а це є результат напруженої роботи українських дипломатів, представників різних міністерств, відомств, починаючи з 2008 р., коли розпочалися переговори щодо безвізового режиму», – зазначив голова НРУ.

Говорячи про можливі строки надання Україні безвізового режиму з ЄС, політик висловив думку, що все залежатиме від ефективності виконання українською стороною Плану дій. «Наскільки ефективно українська сторона буде виконувати План дій, настільки ми можемо говорити про безвізовий режим. Балканські країни пройшли цей шлях за 1,5–2 роки. Україні цілком під силу пройти за цей же проміжок часу», – сказав він. Водночас Б. Тарасюк припустив, що угода про асоціацію України з ЄС буде підписана у другій половині 2011 р.

Не менш важливим результатом XIV саміту Україна – ЄС стало підписання двостороннього документа під назвою «Протокол до угоди про партнерство і співробітництво між Україною і ЄС, про Рамкову угоду між Україною і ЄС, про загальні принципи участі України в програмах Співтовариства». Згідно з документом, Україна зможе брати участь у всіх програмах ЄС, відкритих для участі третіх країн. Цей пункт експерти називають ще однією перемогою команди Президента В. Януковича, адже Україна – друга країна світу (після Ізраїлю) серед країн-не членів ЄС, яка відтепер має доступ до цього ресурсу.

Протокол передбачає, що представники України зможуть брати участь як спостерігачі в програмах, а також у складі керівних комітетів тих програм, яким Україна буде надавати фінансову підтримку. При цьому Україна повинна вносити відповідні кошти у бюджет Євросоюзу, згідно з вимогами тих програм, в яких вона братиме участь. За кожною окремою програмою ЄК і влада

України буде підписувати меморандуми про взаєморозуміння, які будуть визначати ступінь участі України, її фінансовий внесок, а також участь у процедурі оцінки ефективності програми.

Протокол може бути переглянутий сторонами не раніше ніж через три роки. При цьому сторони домовилися, що положення протоколу зможуть застосовуватися на практиці відразу після підписання – до закінчення внутрішніх процедур ратифікації. Документом також визначений приблизний список з 18 програм Євросоюзу, відкритих для співпраці з третіми країнами.

Нарешті важливим пунктом зустрічей на найвищому рівні стали енергетичні питання, зокрема проблеми прозорості українського енергоринку, необхідного для залучення в цей сектор європейських інвестицій.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що робота з наближення України до безвізового режиму з ЄС набула активної фази. Україна отримала список вимог, які необхідно виконати для отримання безвізового режиму з ЄС. Наскільки швидко ми виконаємо ці вимоги – це питання спроможності та відповідальності української влади. Не виключено, що запровадження безвізового режиму для короткострокових поїздок громадян України до ЄС прискорить проведення Євро-2012. Поступу у візовому питанні можна очікувати також у зв'язку з наступними парламентськими чи президентськими виборами, бо це те, що виборці можуть реально оцінити.

Євроінтеграційні процеси в Україні мають великий потенціал для досягнення реальних результатів саме у 2011 р., коли головувати в ЄС будуть по черзі дружні до України Угорщина і Польща. Міністр закордонних справ останньої, Р. Сікорський, уже заявив, що 2011 р. буде відзначений інтенсифікацією відносин зі східними сусідами, зокрема з Україною. Можна сподіватися, що Київ зуміє скористатися цією нагодою.

О. Рябоконь, мол. наук. співроб.

Европейский интерес в украинской ГТС

В соответствии с информацией украинских СМИ, Кабинет Министров Украины подготовил поправки к Закону о трубопроводном транспорте, отменяющие запрет на реорганизацию и приватизацию ГТС Украины. Соответствующее постановление, согласно тем же источникам, будет в ближайшее время подано на утверждение в Верховную Раду. Пока же правительство в поисках ответа на вопрос о путях и механизмах модернизации ГТС пытается двигаться как по «российскому», так и по «европейскому» направлениям. Вместе с тем необходимость принятия окончательного решения становится все настоятельнее.

Итак, предметом обсуждения является украинская ГТС – 37,1 тыс. км газопроводов, из них 22,2 тыс. км – магистральных, с соответствующей инфраструктурой и 13 подземных хранилищ газа общей активной емкостью 31 млрд куб. м. Проектная пропускная способность ГТС на выходе составляет 178,5 млрд куб. м в год, в том числе в страны ЕС – 142,5 млрд куб. м. Так как большая часть мощностей создавалась еще в 70–80 годы прошлого века, уровень износа довольно высокий, из-за чего предельная пропускная способность, по оценкам экспертов, сократилась до около 120 млрд куб. м в год. Впрочем, в прошлом году из-за кризиса через нее прошло всего лишь 95,8 млрд куб. м, за девять месяцев 2010 г. – 70,45 млрд куб. м (на 8,5 % больше по сравнению с январем – сентябрем 2009 г.).

В настоящее время существует несколько вариантов реконструкции ГТС Украины. Программа-минимум, по словам министра топлива и энергетики Ю. Бойко, оценивается в 1,2 млрд долл. сроком на три года. За это время около 300 млн долл. предполагается направить на замену устаревших труб и 800 млн долл. – на установку 60 новых газоперекачивающих агрегатов и соответствующего оборудования. Благодаря этому можно будет добиться экономии до 1,5 млрд куб. м в год «технического» газа, стоимость которого по нынешним ценам составляет более 350 млн долл.

В марте 2009 г. в Брюсселе была представлена более широкая инвестиционная программа, состоявшая из восьми проектов на сумму 2,5 млрд евро (т. е. по нынешнему курсу – около 4 млрд евро). Наконец, Минтопэнерго недавно назвало и третью сумму – 6,5 млрд долл. на реализацию проектов по модернизации ГТС до 2018 г.

Следует отметить, что ни одна из названных сумм не является непосильной для Украины. Даже для получения максимальной из них (6,5 млрд долл. на восемь лет) достаточно в течение этого периода повысить стоимость газа для всех категорий украинских потребителей всего, примерно, на 13,5 долл. за 1 тыс. куб. м.

В сентябре – октябре Украина активизировала «газовую дипломатию». За последние два месяца Президент Украины В. Янукович провел встречи с главой Европейской комиссии (ЕК) Ж. М. Баррозу и главами Германии, Словакии, Польши и Франции, в ходе которых обсуждался вопрос об участии европейских стран и ЕС в целом в процессе модернизации украинской ГТС. Кроме того, Украина в сентябре стала членом Европейского энергетического сообщества, взяв на себя обязательство о приведении национального законодательства в области регулирования рынков природного газа и электроэнергии в соответствие со стандартами ЕС.

Пока что все известные общественности газовые переговоры украинские представители проводят с государственными и надгосударственными структурами стран ЕС, реальный интерес которых, однако, на сегодняшний день не достигал даже до уровня декларации о намерениях. И вот почему. Во-пер-

вых, в Европе не принято, чтобы правительства как-то влияли на деятельность конкретных субъектов экономики (ведь в реконструкции украинской ГТС должны участвовать частные компании). Во-вторых, масштабы вопроса, пожалуй, выходят за национальные рамки и относятся к ведению Еврокомиссии.

Что же касается европейских структур, то КПД их деятельности в отношении газовых проблем Украины можно признать очень небольшим. О выделении кредитов, о которых шла речь в марте 2009 г. в Брюсселе до последнего времени ничего не было слышно. И это при том, что украинская сторона приезжала еще в 2009 г. в Брюссель с уже готовыми проектами.

Выделено только 2,5 млн евро (ровно в тысячу раз меньше, чем просили) на проведение ЕБРР тендера на право разработки «Технико-экономического обоснования реконструкции и модернизации газотранспортной системы Украины с учетом экологического влияния на внешнюю среду». В середине сентября был проведен первый этап отбора, в котором определились пять претендентов.

Однако недавно директор департамента Евросоюза в МИД Украины В. Филипчук заявил о том, что Украина вскоре получит первый транш кредита для модернизации одного из участков своей газотранспортной системы в сумме 300 млн долл. «Уже полгода продолжается подготовка технического плана по модернизации одного из участков ГТС, на что планируется выделить 300 млн долл. Понятно, когда будет в целом готово ТЭО модернизации ГТС, речь будет идти о значительно больших средствах», – сказал он. Украинский дипломат также подчеркнул, что на сегодняшний день Украина продолжает переговоры как с Евросоюзом, так и с Россией о модернизации ГТС и готова использовать предоставленные средства при условии возможности их возвращения.

По словам экспертов, позиция Еврокомиссии в этом вопросе говорит о том, что Еврокомиссия заинтересована прежде всего в принятии Украиной европейского законодательства по регулированию газового рынка, причем не на уровне декларации о намерениях в виде Закона «Об основах функционирования рынка природного газа», а реальных, широкомасштабных, глубоких и необратимых коренных реформ. Без выполнения этого требования никакого разговора о кредитах и быть не может. А после имплементации можно будет и обсудить вопрос о модернизации ГТС – кстати, без гарантии того, что средства будут выделены.

Закон «Об основах функционирования рынка природного газа» был принят и вступил в силу летом 2010 г. и являлся условием оформления членства Украины в Европейском энергетическом сообществе. К главным последствиям принятия этого закона можно отнести то, что он закрепляет три основополагающих принципа, которые являются ключевыми в праве ЕС (прежде всего в положениях Первой и Второй газовых директив ЕС № 98/30/ЕС от 22.06.1998 г. и № 2003/55/ЕС от 26.06.2003 г.) и от которых в значительной степени зави-

сит возможность либерализации газового рынка: 1) свободный выбор потребителями поставщиков газа; 2) свободный и равный доступ к газовым сетям (магистральным газопроводам и внутренним газораспределительным сетям) и к мощностям для хранения газа; 3) разделение деятельности по транспортировке газа и деятельности по его добыче и поставке, а также отделение деятельности по распределению газа и деятельности по его добыче, поставке, хранению и транспортировке (так называемое газовое размежевание). Согласно закону, украинский газовый рынок должен быть частично либерализован с 2012 г. и полностью – с 2015 г.

Кроме того, следует обратить внимание и на тот факт, что Еврокомиссия с явной настороженностью относится к российской госкорпорации «Газпром», который упорно не желает вписываться в выстраиваемую ею стройную рыночную систему в региональном газовом секторе, и намерена всячески ограничивать его влияние в странах ЕС.

Об этом свидетельствует принятие в конце прошлого года властями Евросоюза предложенного Еврокомиссией «Третьего энергетического пакета».

«Третий пакет» включает следующие документы:

- Газовая директива ЕС (Directive 2009/73/EC);
- Электроэнергетическая директива ЕС (Directive 2009/72/EC);
- Регламент о доступе к газовым сетям (Regulation № 715/2009);
- Регламент о доступе к электроэнергетическим сетям (Regulation № 714/2009);
- Регламент об Агентстве по сотрудничеству регулирующих органов (Regulation № 713/2009).

«Третий пакет» предполагает, что компании-продавцы газа и электричества не должны владеть транспортными сетями, так как это приводит к искусственному повышению цен. Инициаторами требований были небольшие компании-трейдеры, заявлявшие, что крупные энергоконцерны препятствуют их доступу к распределительным сетям. Тогда европейские антимонопольные органы потребовали от немецких энергокомпаний RWE и E.ON продать свои распределительные сети. Но Париж и Берлин выступили категорически против, и остальные страны ЕС согласились на компромисс – сети и трейдерские структуры могут оставаться в собственности одного владельца, но под наблюдением независимого регулятора.

Документ описывает новые правила игры на европейском газовом рынке. Каждой из стран ЕС предоставляется на выбор одна из трех схем. Первый вариант предполагает принудительное разделение собственности вертикально интегрированных холдингов: энергетические компании должны продать свои транспортные сети независимому оператору и не смогут иметь в нем контрольного пакета. Второй вариант позволяет добывающим компаниям оставаться владельцем транспортных сетей. Однако управлением сетью в этом случае должен заниматься специально созданный «независимый оператор си-

стемы». Третий вариант также предполагает сохранение вертикально интегрированных корпораций, но их деятельность будет контролировать специальный «наблюдательный орган». На внедрение этих правил европейским странам предоставляется 3,5 года.

Отдельно в документе прописано, что эти правила должны применяться не только к европейским компаниям, но и к фирмам из третьих стран, работающим в ЕС. В «Третьем пакете» отмечается, что власти каждой из европейских стран могут отказать компании в праве вхождения на ее внутренний рынок в двух случаях: если компания не отвечает требованиям разделения добычи и транспорта или если ее появление на рынке может угрожать энергобезопасности членов ЕС.

В этом контексте недопущение российской корпорации к управлению украинской ГТС может рассматриваться в Брюсселе как важная цель сама по себе, особенно, если за последствия такого решения будет расплачиваться не Европа.

В принципе, европейская система управления рынком природного газа хороша тем, что позволяет эффективно противостоять доминированию крупнейшего поставщика и способствует росту конкуренции. Благодаря ей, в частности, правительство Чехии несколько лет назад вполне спокойно могло отдать практически все свое газовое хозяйство немецкой компании RWE и практически не иметь с этим никаких проблем.

Однако Украина – не Чехия – член Евросоюза. По мнению многих экспертов, принятие европейских правил неизбежно приведет к резкому повышению цен на газ и росту коммунальных тарифов в Украине: для промышленных потребителей — на десятки процентов, для населения – в 2,5–3 раза. Все «пряники», которые может предложить Брюссель Украине, будут только для «Нафтогаза» и других поставщиков газа, положение же потребителей де-факто ухудшится. К чему это может привести во время кризиса и шаткой платежеспособности украинских потребителей газа, объяснять не надо.

При этом сама Еврокомиссия ни в каком консорциуме по управлению ГТС Украины участвовать не будет, равно как и правительства отдельных европейских стран. Стать противовесом «Газпрому» могут только крупные европейские корпорации, наподобие немецких E.ON и Wintershall, французской Gaz de France, итальянской ENI.

В принципе, в создании трехстороннего консорциума «Нефтегаз» – «Газпром» – европейские компании для управления ГТС Украины нет ничего нереального, но для этого необходимо желание и согласие всех сторон. Пока что потенциальные европейские партнеры проявляют откровенную пассивность.

Конечно, переговоры с ними можно вести и через посредничество европейских правительств. Но пока у ведущих газовых компаний особой заинтересованности в участии в консорциуме не наблюдается. Заинтересовать газовые еврокорпорации может только возможность расширения поставок в случае

увеличения пропускной способности украинской ГТС, но здесь все равно нужно сначала договариваться с «Газпромом».

По этому вопросу уже идут серьезные дебаты среди специалистов и экспертов рынка. Прогнозы «Газпрома» об увеличении экспорта в ЕС порой вдвое превышают ожидания некоторых его европейских партнеров.

Страны Евросоюза к 2030 г. ожидают наличия спроса на газ в размере 165 млрд куб. м в год. Об этом сообщил Х.-П. Флорен, член правления немецкого энергетического концерна E.ON Ruhrgas. Хотя, признал он, некоторые экспертные оценки колеблются от 455 млрд до 620 млрд куб. м. Учитывая нестабильность в мировой экономике, которая ставит под сомнение наращивание промышленного производства в скорой перспективе и возврат его объемов до докризисного уровня, Х.-П. Флорен призвал «Газпром» скорректировать долгосрочные контракты на поставки газа. «Нам нужно изменить наше традиционное представление о поставках газа в Европу и для этого серьезно изменить наши долгосрочные обязательства», – отметил он.

Прогнозы, озвученные зампредправления «Газпрома» А. Медведевым, в долгосрочной перспективе отличаются от тех, которые считают актуальными в компании E.ON Ruhrgas. Он оценил спрос на газ в Европе в 2020 г. в 380 млрд куб. м, а в 2030 г. – до 400 млрд куб. м. Также ранее в «Газпроме» отмечали, что холдинг уже законтрактовал с европейскими потребителями до 2030 г. поставки газа в 216 млрд куб. м в год, а за счет запуска газопроводов «Северный поток» и «Южный поток» ежегодный экспорт газа из России может вырасти к тому времени до 455–520 млрд куб. м. Тем самым Россия пытается убедить Украину и Евросоюз в отсутствии политической подоплеки строительства своих обходных газопроводов.

Такой положительной динамикой в потреблении на территории ЕС лоббисты интересов «Газпрома» обосновывают экономическую целесообразность строительства новых газопроводов в обход украинской территории, признавая при этом важность снижения транзитных рисков при поставках российского газа.

В данной ситуации Киев бросил все дипломатические силы на то, чтобы остановить еще неначавшееся строительство «Южного потока». Украинское правительство доказывает властям РФ и ЕС, что с экономической точки зрения дополнительные энергетические потоки гораздо выгоднее пустить через Украину, вложив средства в реконструкцию украинской ГТС. Судя по постоянным проблемам, возникающим вокруг «Южного потока», договориться с несколькими транзитерами сложнее, чем с Украиной. К тому же реконструкция украинской ГТС с доведением ее пропускной способности до плановых показателей обойдется гораздо дешевле, чем прокладка газопровода по дну Черного моря, а затем через Балканы.

Однако «Южный поток» является элементом большой газово-политической игры, в которой участвует и Украина. И ценой за отказ от строительства

этого газопровода и инвестиций в модернизацию ГТС Украины может быть фактический контроль «Газпрома» над украинскими магистральями, причем с гарантией того, что никакое последующее правительство Украины не сможет пересмотреть эти договоренности.

На мировом рынке природного газа происходит усиление конкуренции в газодобыче регионов СНГ, Ближнего и Среднего Востока, Африки. Понятно, что наиболее привлекательным рынком сбыта газа остается Европа. За него и борется Россия и «Газпром». Главная цель России заключается в том, чтобы замкнуть на себя основных потребителей газа в Европе, а вопрос об украинском транзитном потенциале отходит на второй план.

Убедиться в этом можно после ознакомления со списком основных импортеров газа в мире в 2009 г. Первое место в этом перечне, по данным Международного энергетического агентства (МЭА) за 2009 г., занимает Япония с показателем 93 млрд куб. м. На второй позиции Германия – 83 млрд куб. м. Понятно, почему с этим государством РФ строит стратегические отношения и прокладывает прямую трубу для снабжения его газом – «Северный поток». На третьем месте США – 76 млрд куб. м. Италия импортировала 69 млрд куб. м газа. И с Римом у Москвы особые отношения. Именно в основном на Италию рассчитан «Южный поток» мощностью 63 млрд куб.. м.

Франция импортировала 45 млрд куб м газа. «Северный» и «Южный потоки» работают и на эту страну. Не зря же французская компания GdF Suez в 2010 г. вошла в акционеры «Северного потока», а компания EDF до конца года может получить долю в проекте «Южный поток».

Следующей идет Украина с показателем 38 млрд куб. м газа. Этот рынок также важен для России, поэтому не в интересах Москвы совершенно портить с Киевом отношения. Турция, закупившая в прошлом году 35 млрд куб. м, соединена с РФ «Голубым потоком». Испания (34 млрд куб м) и Великобритания (29 млрд куб. м) также могут получать газ из обходных для Украины газопроводов. Причем для Великобритании альтернативный маршрут однозначно короче.

В итоге, основные потребители газа в Европе будут иметь прямые трубопроводы из России, что сократит транспортные расходы. Кроме того, чем быстрее Россия построит «Южный поток», тем меньше шансов у проекта-конкурента – Nabucco.

Против украинской стороны как транзитера играет и сложившаяся ситуация на газовом рынке Европы, который оказался перенасыщен дешевым африканским сжиженным газом, ранее поставлявшимся в США. Вследствие этого, объемы прокачки российского топлива, ставшего для европейцев слишком дорогим, сократились, уменьшив и выручку, которую Украина получит за свои услуги по транзиту газа из России в ЕС. Однако, по мнению некоторых экспертов, данная ситуация имеет временный характер как следствие снижения объемов потребления газа во время кризиса и довольно искусственной

«сланцевой революции» в США. Хотя «Газпром» и ожидает, что газовый европейский рынок восстановится в ближайшие годы, поводов для оптимизма у Киева мало. Ситуация с транзитом российского газа через территорию Украины может еще более ухудшиться, если РФ удастся заключить договор на поставку топлива с Китаем. В этом случае Китай станет крупнейшим покупателем российского газа, а «Газпром», получив возможность диверсифицировать поставки топлива, перебросит часть газа на азиатские рынки. Развитие ситуации подобным образом вполне вероятно, учитывая, что Москва и Брюссель сейчас находятся в процессе обсуждения сложившейся системы отношений «продавец-покупатель».

Описанная выше позиция Еврокомиссии уже спровоцировала власти Литвы и Эстонии на попытки отобрать трубы у российской компании. Но проблема тут гораздо шире: данный механизм, предусмотренный «Третьим энергопакетом ЕС», фактически ставит крест на попытках «Газпрома» получить доступ к конечным пользователям на территории ЕС. Более того, Брюссель пытается истребовать от национальных правительств право на оформление единой энергетической политики ЕС, что в Москве, понятное дело, вызывает опасения. Это также может остановить строительство «Южного потока», который, не получив от Брюсселя особого статуса, попадет под регулирование «третьего энергопакета».

Российская сторона понимает это и уже действует. Недавно Премьер-министр РФ В. Путин на встрече с канцлером ФРГ А. Меркель и в статье «Россия и Европа: от осмысления уроков кризиса – к новой повестке партнерства», опубликованной в немецкой газете *Süddeutsche Zeitung*, заявил о том, что вступление в силу подготовленного Еврокомиссией «Третьего энергетического пакета» может повлечь за собой дефицит энергоресурсов и повышение цен на них для европейских потребителей, и предложил странам ЕС создать единый энергокомплекс для совместной торговли энергетическими ресурсами.

В интересах же Украины – не допустить сокращения транзита российского газа через свою территорию. Однако это возможно сделать в том случае, если будут прямые инвестиции в модернизацию ГТС Украины. Для этого правительство Украины и лоббирует создание газотранспортного консорциума с участием России и ЕС, который позволит стране сохранить и увеличить объемы газового транзита. Пока успехи Украины на этом фронте довольно скромны.

Недавно Премьер-министр Н. Азаров сообщил, что Европейская комиссия будет инициировать проведение трехсторонней встречи в формате Украина – ЕС – Россия, на котором будет обсуждаться вопрос модернизации украинской газотранспортной системы. «Еврокомиссия инициировала проведение трехсторонней встречи для обсуждения ряда проектов. Трехсторонняя, имеется в виду, – Украина – ЕС – Россия. Евросоюз взял на себя инициативу проведения такой встречи, и мы ее приветствуем», – сообщил он, отметив, что соответст-

вующие договоренности были достигнуты во время его переговоров с еврокомиссаром по энергетике Г. Оттингером.

Н. Азаров сообщил, что на первом этапе эти консультации пройдут на уровне представителей еврокомиссара по энергетике и уполномоченными с российской и украинской стороны. Правда он не уточнил даты и места проведения встречи.

В целом можно констатировать тот факт, что существенное влияние на дальнейшую судьбу украинской ГТС будет иметь результат договоренностей всех заинтересованных лиц: Украины, РФ, стран Евросоюза и Еврокомиссии. Когда и какими они будут – покажет время. Однако уже сегодня некоторые эксперты высказывают сомнения относительно того стоит ли Украине в сложившейся ситуации тратить столько сил на «борьбу» с «Южным потоком» и предлагают сосредоточиться на получении от России гарантий сохранения объемов транзита через украинскую территорию в страны Восточной и Центральной Европы. Уже под эти гарантии можно брать кредиты ЕБРР и самостоятельно проводить модернизацию ГТС или привлекать к кредитованию прямо заинтересованные в украинском маршруте стороны. Например, о возможном участии чешских компаний в модернизации украинской ГТС (в т.ч. инвестиционном) шла речь во время встречи Премьер-министра Н. Азарова с министром иностранных дел Чехии Карелом Шварценбергом. В условиях диверсификации маршрутов поставок газа важное значение будет иметь экономическая эффективность украинского маршрута, которая невозможна без его модернизации и внедрения новых технологий.

С. Горова, влас. кор. СІАЗ НБУВ

Сотрудничество «Газпрома» и НАК «Нефтегаз Украины»: прогресс возможен

«Газпром» заявил о достигнутой на встрече с министром топлива и энергетики Украины Ю. Бойко договоренности по созданию двух совместных предприятий с НАК «Нефтегаз Украины»: по добыче угольного метана и освоению структуры Паласа на шельфе Черного моря.

Как это наблюдалось и ранее в украинско-российских переговорах, трактовка произошедших событий в определенной мере отличается в изложении украинской стороны, которая сообщает об обсуждении вопроса «создания совместного предприятия между НАК «Нафтогаз України» и ОАО «Газпром» по добыче угольного метана и освоению структуры Паласа на шельфе Черно-

го моря, а также других вопросов стратегического сотрудничества на условиях равноправного партнерства в рамках последних договоренностей между Президентами Украины и России во время встречи, прошедшей в Москве 26 ноября». Так сказано в релизе Минтопэнерго. В свою очередь он подтверждает, что вопрос создания таких СП действительно обсуждался на прошедшей встрече в Москве, однако ничего не говорит о достигнутых на этот счет договоренностях, сообщают СМИ.

И украинская, и российская сторона говорят также о наличествующих перспективах дальнейшего сотрудничества. Сообщения о том, что А. Миллер и Ю. Бойко продолжили обсуждение вопросов дальнейшего развития стратегического партнерства «Газпрома» и «Нефтегаза» вызвали оперативную реакцию украинских СМИ.

По мнению эксперта, по энергетическим вопросам Б. Соколовского, слияние НАК «Нефтегаз Украины» и ОАО «Газпром» по той схеме, которую предлагает российская сторона, для Украины является неприемлемым (<http://ubr.ua>. – 2010. – 19.11). «Российская сторона обещает передать нам как в совместное предприятие месторождения на Ямале и в Астраханской области. Кстати, в отношении этих месторождений проявляли интерес несколько мощных западных компаний, не таких, почти обанкротившихся, как наш НАК «Нефтегаз України», но эти компании отказались, поскольку оказалось, что добывать газ на Ямале и в Астрахани нерентабельно и невыгодно», – подчеркнул он. В данном случае имеется в виду то, что он по химическому составу не такой, которым привыкли пользоваться в Европе, в первую очередь по экологическим показателям.

Указывается также на возможные проблемы с российским законодательством, важным аргументом против данного проекта есть трудности транспортировки газа в Европу. Целесообразным в свете экспертных оценок является также и вложение денег в развитие собственных месторождений, как на Черноморском шельфе, так и на суше, в альтернативные источники, в сберегающие технологии.

Б. Соколовский отметил, что, возможно, оценка активов в известной степени была бы выгодна Украине, но, по его мнению, любой соучастник в управлении газотранспортной системой Украины получает контроль над экономикой и украинским народом. Допущения к управлению украинской газотранспортной системой любого соучастника приведет к тому, что Украина будет стимулировать постоянное увеличение объемов закупок газа по сниженным ценам, что приведет к деградации экономики государства.

Кроме того, в экспертной среде существует мнение, что украинский и российский газовые монополисты понесут убытки, если вместо трехстороннего газового консорциума создадут двустороннее совместное предприятие. «Создание двустороннего СП не принесет пользы украинской стороне, ведь усиление монополистических позиций «Газпрома» через слияние активов – это

завуальована форма поглинання НАК «Нефтегаз». Однак і Росії от створення тільки двустороннього спільного підприємства користь буде сумнівної: ЄС ще більш динамічно почне проводити політику диверсифікації джерелів і маршрутів постачання газу, на які не будуть поширюватися політичні ризики», – сказав в ексклюзивній коментарі UBR.UA М. Гончар, директор енергетических програм центру «Номос».

Дане твердження базується на відомому висновку про те, що «Газпром» по-прежнему прагне бути монополістом на ринку, однак у нього це вже не вийде, так як внаслідок «газових воєн» 2006 і 2009 рр. Європа почала активно диверсифікувати постачання газу. Тому і Україні, і Росії потрібно прагнути зберегти тристоронній формат газової співпраці.

«Те дивіденди, які отримає «Газпром» від поглинання активів «Нефтегаз» будуть сиюминутними і лише тимчасово задовольнять інтереси топ-менеджерів компаній. Якщо замість міжнародного консорціуму «Нефтегаз України» і «Газпром» створять спільне підприємство, то вони обидва опиняться у розбитого корита», – констатував експерт.

Слід зазначити, що, як повідомляв From-UA (www.from-ua.com). – 2010. – 1.12), переговори між Україною і Росією щодо створення газового СП дають підстави передувати, що компроміс в питанні об'єднання «Газпрома» і НАК «Нефтегаз України», можливо, буде знайдено. Так, політичний експерт, директор Компанії стратегічного консалтингу Berta Communications Т. Березовець в своєму інтерв'ю «Фразе» прокоментував результати зустрічі Президентів В. Януковича і Д. Медведєва, а також останні повідомлення про хід переговорів «Газпрома» і «Нефтегаза» по конкретним питанням створення спільного підприємства.

При цьому формується висновок, що сторони перейшли від затяжних «позиційних» дискусій до пошуку взаємоприйнятливих рішень. «Переговори, очевидно, йдуть не просто, але вже помітна готовність В. Януковича до створення СП, якщо Росія врахує політичні інтереси нинішньої влади і проявить готовність до деяких компромісів. Хоча не варто чекати, що процес об'єднання буде легким і швидким», – вважає експерт. Таким чином, прийняття рішення пов'язано не тільки з політичною волею сторін, але з цілим комплексом господарських питань, що потребують детальної проработки. Один лише аудит активів, які сторони планують внести в СП, може зайняти значительний час. Адже аналогічний процес між Росією і Білоруссю займав більш ніж два роки. «Необхідна детальна оцінка активів «Нефтегаз України». Незалежний аудит допоможе Кабміну об'єктивно визначити ринкову вартість компанії, яка вже кілька років перебуває в передбанкрутному стані», – зазначив Т. Березовець.

В переговорному процесі слід мати на увазі, однак, фактор часу. Адже, згідно з планами Росії, по «Північному потоку» перші тонни нафти можуть бути пропущені в кінці 2011 р. Всі необхідні переговори з заін-

тересованными странами Причерноморья по поводу строительства «Южного потока» также, в общем, закончены. И хотя российские эксперты подчеркивают остающийся интерес к украинской трубе, этот интерес через полтора-два года станет далеко не таким острым, как сегодня.

Следует согласиться с тем экспертным мнением, из которого следует, что настойчивые попытки руководителей Украины привлечь ЕС к участию в модернизации украинской ГТС и заручиться поддержкой европейцев в формировании трехстороннего консорциума по управлению газотранспортной системой Украины, пока не приводят к реальным результатам. Череду проблемных ситуаций в экономиках стран Европы приводит к истощению существующих экономических резервов ЕС. И у Союза просто может не хватить средств для модернизации украинской ГТС, на которую, по официальным оценкам, требуется около 6,5 млрд долл., без четких гарантий заполнения трубы со стороны «Газпрома». Ведь даже выделение «Нефтегазу Украины» 300 млн евро на неотложные нужды по ремонту ГТС пока остается под вопросом. «Необходимость срочной модернизации ГТС и ее последующей эффективной эксплуатации ставит Украину перед четким выбором. Либо она продолжит настаивать на трехстороннем формате совместного предприятия с участием Украины, России и ЕС с неясной перспективой конечной реализации, либо примет, возможно, более компромиссное, но зато четкое по сути и с понятными сроками предложение РФ», – заявил Т. Березовец.

Сегодня мы не знаем всех особенностей переговорного процесса между Украиной и Россией. И если решение о создании предприятий по добыче углеводородного сырья крепко увязано с проблемой использования украинской трубы, можно прогнозировать, что реализация проектов пребывает в не очень близкой перспективе.

В. Горовий, д-р ист. наук

Центробежные устремления как выражение кризиса государственнической идеологии

Уже предварительные итоги местных выборов в Украине дали основания одному из популярных отечественных периодических изданий объявить о том, что «партийные легионы Януковича вышли на границу 1939 г. по Збручу, где их уже ждет Тягныбок». Таким образом, и по итогам данных выборов устойчивая ранее традиция противостояния по линии Восток – Запад, по-видимому, приобретает дополнительный импульс, персонифицируясь на этот

раз в образах лидера крупнейшей в Украине Партии регионов и нового очень амбициозного и энергичного лидера националистического движения западных областей, организационно оформленного в структурах партии, называющей себя в последнее время «Свободой».

Как это наблюдалось и ранее, прошедшие выборы в очередной раз стали источником обострения уже традиционного в современной украинской истории противостояния и становятся еще одним оперативным поводом для возобновления дискуссии о целесообразности отображения данного явления в качестве комплекса объективных реалий, требующих учета в механизмах государственного управления, в целесообразности превращения современной Украины в федеративное государство. Данная идея находит свою подпитку также и в том, что, собственно, соответствующий прецедент на протяжении достаточно длительного периода времени современной истории Украины уже наличествует. Будучи унитарным государством, она в своем составе имеет Автономную Республику Крым со своей собственной Конституцией, Верховным Советом и Советом министров, действующими на территории Крыма самостоятельно, в пределах своих полномочий, отображающими специфику жизни региона. Эти полномочия включают обеспечение демократического процесса на территории АРК, управление имуществом, принадлежащем автономии, разработку, утверждение и выполнение бюджета, программ социально-экономического, культурного развития, языковой политики и др.

Следует при этом заметить, что наличествующие в распоряжении АРК рычаги воздействия на политическую, экономическую, социальную жизнь автономии сегодня функционируют в соответствии с общеукраинскими и в постмешковский период не составляют существенных проблем унитарному государству как таковому. Пока не составляют.

Можно прогнозировать, однако, с достаточной степенью вероятности, что такая ситуация сохранится только на протяжении всего того времени, когда властные «качели» будут подымать в верхи государственного управления на непродолжительное время то одно, то другое политическое объединение из числа лидирующих в современном общеукраинском политикуме. До тех пор, пока нынешние партии-лидеры будут увлечены во время своего пребывания во власти выкорчевыванием влияния в экономике и в политической сфере своих главных противников, и именно это противоречие, а не национальная перспектива, будет составлять главное содержание их пребывания у власти.

Можно прогнозировать также, что бесконфликтный в общем и целом период взаимоотношений провозглашаемого унитарным Украинского государства и его единственной формально автономии останутся достаточно гармоничными до тех пор, пока внутриукраинская приватизация, передел собственности и выжимание из нее всего потенциально возможного для накопления оффшорных счетов экономически будет оставаться выгоднее прибылей, связанных с экономическим развитием. До тех пор, пока новые политические силы,

способные содействовать изменению состояния политического однообразия, процесса «внутри себя» в украинском обществе, способные содействовать интересному для бизнеса во всей его иерархии развитию не включатся в качестве полноправных участников борьбы за власть в стране. Судя по всему, этого времени ждать уже не долго. И тогда на реальную практическую основу опять будет поставлен вопрос федерализма в масштабах всей Украины. Уже не как попытка проигрывающей на очередных выборах стороны оградить себя на «своей территории» от взявших власть политических противников, но как попытка приобретения более эффективного инструмента государственного управления, чем ныне существующий. И тогда вновь станет актуальным анализ опыта удавшейся и неудавшихся попыток борьбы за автономию в разное время и по-разному возникавших на протяжении двух последних десятилетий в современной истории Украины. И тогда, это не исключено, провозглашенное унитарным нынешнее Украинское государство может опять столкнуться с обострением политических, а потом и экономических, социально-культурных проблем на региональной основе.

Истоки данного блока проблем, если говорить прежде всего о Крыме, кроются в неумной или, если попытаться говорить мягче, «полуумной» политике горбачевского демонтажа существовавшего ранее строя. Его истоки вытекают из деятельности партийно-советского аппарата, реализовавшего в ходе осуществления вышеупомянутой политики идею перераспределения полномочий между Симферополем и Киевом в пользу органов власти области, а затем – автономии. Позже стратегические цели этой политики были воплощены в Беловежских соглашениях, углубленно реализовались в параде суверенитетов на территории России вплоть до попыток образования Дальневосточной, Уральской и ряда других «республик». Бывшее партийное руководство Крыма также действовало в русле горбачевской, а потом и ельцинской политики, вдумчиво трудясь над созданием автономии Крыма. Однако плодами этой работы воспользоваться не смогло. В марте 1991 г. парламент Украины представляет Крыму статус Автономной Республики в составе Украины, а в декабре того же года крымчане проголосовали в поддержку украинской независимости. На волне протестных настроений относительно быстро теряющей авторитет в реалиях конца 80-х – начала 90-х годов коммунистической номенклатуры, крымчане проголосовали за очень простого, понятного в своей сущности альтернативного ей адвоката Ю. Мешкова. Он победил по-горбачевски витиевато разглагольствующего крымского лидера, постоянно повторяя одно и то же: «Виват, Крым! Голосуйте за меня и мы будем дружить с Россией!»

Идеологический примитивизм Ю. Мешкова, таким образом, успешно победил претендующую на обновление горбачевскую идеологию КПСС и сложное сплетение надежд, разочарований и прогнозируемых уже неприглядных перспектив для многонационального крымского населения. В очень короткий промежуток времени это население столкнулось с обвалом существовавшей

системы, развалом экономики и личным обнищанием ранее более-менее благополучного большинства людей. С возникшими надеждами на возможную перспективу выхода из кризиса в составе благополучной Украины (благополучие, основанное на мощном экономическом потенциале, одно время активно пропагандировалось отечественными и зарубежными экспертами на старте суверенной Украины) и быстрым разочарованием в этих надеждах, в возникновении и быстром исчезновении идей «сингапурской» свободной зоны торговли в Крыму, с беспокойством по поводу возможной украинизации «по-галицки», в связи с растущими проблемами, связанными с возвращением в Крым депортированного крымско-татарского населения. Последние проблемы прямо восходили к процессу, активизированному союзным центром, однако неорганизованному, практически не профинансированному, чем по глупости или же по подлости сразу же было заложено источники долговременных и очень серьезных проблем в крымском обществе.

Мешковский режим кроме демонстративного обособления от центра не смог ничего: ни стабилизировать политико-экономическую ситуацию в Крыму, ни предложить более-менее понятную перспективу общественного развития. В связи с этим он тихо закончил свое функционирование весной 1995 г. после полной отмены Верховной Радой Украины тогдашней крымской Конституции, 40 крымских законов и должности Президента. Таким образом, политические решения, а также вхождение крупного украинского капитала в экономику Крыма «центробежные настроения» в регионе на определенный период времени перевели в состояние латентности. Вплоть до того времени, когда в Крыму возникла и набрала в настоящее время остроты проблема крымско-татарского сепаратизма.

Центробежные настроения по отношению к сформированному в значительной степени из партийной элиты руководству в Киеве на территории Западной Украины не привели к соответствующему организационному оформлению, по аналогии с Крымом, в силу ряда причин, среди которых наиболее существенными следует считать две. Первая из них состоит в отсутствии в начале 90-х годов крупных бизнес-интересов на территории Галичины, нуждающихся в отстаивании и лоббировании региональной властью, к тому времени уже вполне «своей», национально сознательной, как это происходило сплошь и рядом также в других регионах бывшего Союза в начале 90-х годов. Вторая, и может быть даже более существенная причина, была связана с эволюцией умонастроений политических лидеров Галичины. Поскольку данное обстоятельство оказало существенное влияние на общеукраинский политический процесс, на нем следует остановиться особо.

Исторически сложилось так, что населению нынешних западных областей Украины, входивших ранее в состав Речи Посполитой, Австро-Венгрии, на протяжении значительного периода его истории приходилось постоянно отстаивать свою украинскую идентичность, постоянно, и в значительной степе-

ни безуспешно бороться за равноправную интеграцию в управленческие структуры государств-доминантов. И хотя такого равноправия галицкое и карпатское население так и не смогло добиться, на базе процесса самоидентификации, развития собственных этнических представлений оно создало всегда готовую к борьбе националистическую элиту. Устойчивые традиции существования и противодействия этой элиты социалистическому строю нашли благоприятную почву для формирования соответствующего политикума в конце 80-х годов. В особенности, когда в массы был брошен известный горбачевский призыв: «Давайте демонтировать, мы – сверху, а вы – снизу!»

Сформировавшаяся в это время мечта В. Чорновила об автономии Галичины, казалось, уже сбывалась. В должности председателя Львовского облсовета он стал инициатором практической реализации данной идеи посредством создания в феврале 1991 г. Галицкой ассамблеи на общей сессии Львовского, Тернопольского и Ивано-Франковского облсоветов. В качестве стратегической цели совместных действий галицких областей при этом было определено формирование и утверждение регионального фрагмента государственности Украины и региональной инфраструктуры рыночной экономики. Механизмом реализации соглашения должна была стать Межрегиональная координационная рада с экспертными группами по основным направлениям деятельности, а также региональный информационно-обслуживающий центр с соответствующим компьютерным банком данных.

В соответствии с принятыми решениями, Галицкий экономический центр под руководством В. Пинзенька создал программу переориентации производственных связей для резкого повышения уровня внутрорегиональной кооперации, организации в регионе новых производств.

Данную ситуацию интересно анализировать, глядя на события того времени глазами одного из видных политических деятелей Галичины М. Горыня, который в своих воспоминаниях подчеркивал: «Это была нормальная ситуация для руководства трех областей: они очень долго пребывали в противостоянии Киеву, в котором должны были выжить. А выжить можно было большей единицей. Не административной, а такой общностью. Мне кажется, что идея хорошая, она сработала, однако ее не использовали до конца» (*Поступ.* – 2010. – 22.08).

Фактически, галицкий политикум в данный период времени, используя деструктивные процессы в союзном государстве, инициированные горбачевским руководством, пытался оградить себя и от нарастающего экономического кризиса, и от слабеющих попыток со стороны в значительной степени в своем составе партократического центра воплотить свои государственнические мечты, точнее – мечтания, поскольку никаких концепций нового развития общества и государства, кроме убаюкивающих надежд на богатство страны, проецируемых на традиционные общеукраинские этнические представления, в то время выработано не было.

В своей последующей деятельности более конкретная Галицкая ассамблея, казалось бы, успешно двигалась в заданном направлении. В рамках реализации задекларированных намерений были разработаны законопроекты о местном самоуправлении, местных госадминистрациях, о правовом статусе областей, ориентированные на строительство унитарного, но децентрализованного государства с развитым региональным и местным самоуправлением. Однако дальше для идеолога данного процесса В. Чорновила произошло непредвиденное. Сотрудничество в рамках Галицкой ассамблеи постепенно начало сворачиваться, наработанные законопроекты не превращались в законодательные акты, а сам признанный лидер Руха и будущего федерализма стал во все большей мере подвергаться критике... за федерализм даже своими сторонниками.

Объяснение данного феномена было почти банальным: до того времени хорошо отоброшеная, сплоченная галицкая политическая элита уже приходила к пониманию возможности утвердить свое доминирование над деидеологизированными, плохо организуемыми, длительное время безинициативными элитами других регионов. Элитами, как справедливо было отмечено в одном из исследований, несформировавшимися в качестве лидеров своего этнического пространства и «даже без намека на идеологию». С учетом данного обстоятельства, у западноукраинских политиков появляется возможность, опираясь на потенциал нынешнего Украинского государства, стать наконец вровень со всеми традиционными европейскими элитами, так долго не признававшими галицкую.

В то же время, по воспоминаниям И. Плюща, в 1990–1991 гг. В. Чорновилу было еще очень сложно объединить проблемы Львовщины и общенациональные вопросы. Однако после болезненного проигрыша президентских выборов Л. Кравчуку, он меняет тактику: переезжает в Киев и начинает поиски путей реализации своих политических планов, ориентируясь уже на масштабы всей Украины. Его переезд стал сигналом единомышленникам-галичанам для перемещения в столицу с целью «обустройства суверенной Украины», исходя из их идеологических представлений.

Таким образом, Галицкая автономия не состоялась прежде всего потому, что ее политическая элита обменяла ее, фактически, на путь достижения общеукраинского лидерства и на сегодня на этом пути достигла уже многого... Специально для ухмыляющихся в связи с данным утверждением можно отметить следующее: подтверждением данного тезиса может быть созданный через центральные СМИ, посредством влияния представителей «сознательного» в национальном вопросе государственного аппарата, сегодняшний имидж Украины в среде соседствующих государств. Имидж, к созданию которого украинское большинство не имело никакого отношения. Лидер «Свободы» О. Тягнибок утверждает, что нынешняя активность западноукраинского политикума в жизни украинского общества – это еще только начало.

В последние годы наблюдаются попытки реализовать также и идею создания «самоврядной» русинской территории в Закарпатье. Организатор и один из идеологов соответствующего движения священник Д. Сидор, выступая в Москве в 2008 г. перед журналистами, заявлял о необходимости придания официального статуса такой территории в Закарпатье «за пределами Украинского государства» под гарантии правопреемников СССР и Чехословакии, которыми, по его мнению, должны стать Россия и Евросоюз. Данное заявление не было плодом романтических представлений одиночки. В местную печать Закарпатья идеи русинства и наличие соответствующих этнических проблем начали проникать еще в 1992 г. Они основывались на итогах общезакарпатского референдума 1991 г., когда 78 % избирателей проголосовало за предоставление краю автономии.

Развитие данной идеи обволакивалось в общественном мнении региона в общем совершенно правильными представлениями о необходимости поддержки местных культурных особенностей, диалектов, народных промыслов, фольклора. Чем приобреталась популярность. На ней впоследствии базировалось и решение облсовета от 7 марта 2007 г., признающего русинов отдельной национальностью. Данное решение стимулировало развитие процесса в сторону ярко выраженного регионального эгоизма. Все громче при этом звучали призывы об использовании богатств Закарпатья только для коренного населения «Серебряной Земли», об использовании отчислений за транзит газа, нефти, электроэнергии через русинские территории только в интересах русинов и т. д., и т. п. У последователей движения русинов появляются собственный гимн, Народна рада и Сойм подкарпатский русинов. Да и само их происхождение уже кое-кто предлагает вести от племени белых хорватов.

В череде центробежных попыток обособления в современном Украинском государстве наибольшее внимание и наибольшую тревогу украинских СМИ, в основной своей массе дружно поддерживавших идеи оранжевого майдана, вызвал, однако, прежде всего Всеукраинский съезд народных депутатов и депутатов местных советов в Северодонецке 28 ноября 2004 г. Оперативным поводом для данного события стала реакция на проигрываемую, не столько политическую, сколько под влиянием целого комплекса иных факторов и обстоятельств, борьбу за власть между восточной и, получившей всю возможную поддержку Запада, укрепившейся в центре, западноукраинской политической элитой.

Однако значение данного события представляется более глубоким по сравнению с распространяемой в печати версией, связанной с опасениями по поводу преследования активистов избирательного процесса в связи с возможными реальными и надуманными фальсификациями, в связи с поиском выхода в федерализации как механизме государственного управления, дающего возможность закрепить за регионами их право определять важные аспекты своей жизни, тратить заработанные средства в первую очередь на удовлетворение собственных потребностей, на важность поддержания добрососедских,

братских отношений с Россией. Хотя и эти обстоятельства были немаловажными в организации данного очень демонстративного мероприятия.

По-видимому важнейшее в данном случае значение этого события состоит в отображении новой для Юго-Востока особенности современного общественного развития. Как справедливо отмечают эксперты «Острова» (2008 – 3.08), «элиты Южного Востока, завершив этап первичного накопления и распределения капиталов, сегодня приступили к формированию и шлифовке идеологических основ своей власти». Поддерживая данную точку зрения и оценивая результаты съезда «регионалов», известный украинский политолог А. Ермолаев в этом же издании приходит к выводу, что «из Северодонецка родилась новая парадигмальная конкуренция – культурный национализм с перекосом в этнический и в противовес – культурная нация и патриотизм».

Данная точка зрения, безусловно, схватывает качественно новую особенность в развитии общественных процессов. Новую и в сущности своей отвечающую потребностям развития Украины как единого общества на основе специфики современного экономического развития и необходимости консолидированного национального ответа на вызовы глобализации. Она может быть толчком к дальнейшим перспективным исследованиям. Однако, на ряду с этим, в высказывании политолога многое желаемое еще в 2008 г. выдавалось за действительное. В частности, по поводу того, что «регионалы» перехватили в «оранжевых» инициативу в идеологической сфере.

Последующие годы не подтвердили факта выработки новой полноценной идеологии, базирующейся на экономических реалиях нынешнего периода развития Украины, реализации идеи эффективного перераспределения властных полномочий из центра на места, обосновывающей также пути решения современных гуманитарных проблем; выработки идеологии общукраинского значения, учитывающей интересы и находящей сторонников на территории всех регионов Украины. К тому же в данном случае речь идет лишь о выработке идеологии и не касается вопросов приобщения к этой идеологии граждан Украины, необходимости постоянного совершенствования политической деятельности в быстро изменяющемся обществе. Не говорится потому, что это всегда было и остается откровенно слабым местом в политической деятельности «регионалов».

Тезис о перехваченной идеологической инициативе также не был подтвержден последующей общественной практикой. Прошедшие недавно выборы местных органов власти еще раз показали общественную затребованность идеологии развития, ориентиров на перспективу, слабо прозвучавших в избирательной кампании «регионалов», и в той или иной степени, в зависимости от региона, удовлетворяемой в настоящее время пропагандой социал-националистической «Свободы» и даже закостеневшей в теоретическом плане, но декларирующей приверженность марксизму-ленинизму Компартии. Для всех других участников выборов рост популярности этих называемых идеологиче-

скими партий стал неприятной неожиданностью и вызывает основанную тревогу касательно выборов будущих.

Против оптимизма А. Ермолаева выступает также и временной фактор. Очень увлекательное для крупного восточного капитала дело приватизации, перераспределения экономического потенциала подходит к концу. Динамизма данному процессу добавляет активное включение в него зарубежного капитала. Дальнейшие перспективы «регионалов», в том числе и в партийной составляющей их структурного образования, будут связаны с необходимостью развития экономики, науки, культуры, информатизации общества и оптимизации государственного управления. Для этого все более необходимым становится выстраивание приоритетов, перспектив, базирующихся на определенной системе идеалов, духовных ценностей. Но осознание необходимости идеологической деятельности все еще очень медленно входит в сознание восточного политикума. Тормозящим фактором при этом наряду с другими остается уже традиционно скептическое отношение к деятельности в сфере идеологической, корни которого находятся в прошлом, в лицемерном пользовании коммунистической идеологией на заключительном этапе существования союзного государства. И это особенно характерно для бывшего комсомольского актива, в значительной мере представляющего теперь крупный капитал, политическую элиту страны, очень устающую от какой бы то ни было идеологии.

Новые вызовы времени, о чем свидетельствует практика последних десятилетий, очень медленно прорываются в сознание отечественных элит. И значительное время для консолидации украинского общества на основе общих для всей страны ценностей, общих идей уже упущено, что оборачивается существенным возрастанием рисков в нынешнем динамичном, глобализирующемся мире.

В целом же, рассматривая попытки «центробежного» по отношению к Украинскому государству в целом дистанцирования тех или иных региональных элит, можно выявить определенную общность, определенные закономерности в мотивах данных попыток.

Прежде всего они, как правило, объясняются необходимостью совершенствования государственного управления, с чем нельзя не согласиться. При этом, однако, декларируя достаточно модные нынче идеи федерализма, проигрывающие на очередных выборах борьбу за центральные органы управления элиты, пытаются лишь использовать эти идеи для укрепления своих позиций в регионах, а победители – использовать их для утверждения своего влияния на местах посредством внедрения «своего» руководства. В результате таких позиционных игр, в значительной мере стающих подковерными, в реальном управлении государством сохраняется статус-кво. При этом восточная элита связывает свои перспективы с усилением экономического влияния и фактической деполитизацией (по аналогии с известной формулой: «отсутствие политики есть также политика») на территории всей страны. Западная – с распростране-

нием выработанных в своем регионе культурных и политических стереотипов, духовных ценностей, представлений о современной украинской государственности и векторах ее развития. При этом ясная всему украинскому политикуму, всему обществу потребность в совершенствовании государственного правления продолжает использоваться прежде всего в интересах регионального эгоизма. Этому фактически подчинены основные политические дискуссии, все проекты федерализации, создание двухпалатного парламента и пр.

И этим пока содержательная часть реформирования исчерпывается. Исчерпывается, несмотря на все более глубокое осознание негативов продолжающейся неустойчивой ситуации, угроз дальнейшего усиления эгоизма региональных элит и витающего в связи с этим сепаратизма. Об этом еще в 2004 г. с тривогой говорил С. Куницин, отмечая, что «проблема состоит не в том, чтобы отделить Донбас от Львова, как когда-то отделялся Крым от всей Украины, а в том, чтобы соединить потенциалы Крыма, Донбаса, Львова, Киева, Харькова и всех других регионов в едином комплексе, который смог бы работать согласовано и слажено. Мы вынуждены констатировать, что сейчас эта задача реализована далеко не в полной мере и это чуть ли не привело к катастрофе» (<http://www.day.kiev.ua>. – 2004. – № 220. – 2.12.).

С тех пор, однако, эффективное совместное использование потенциалов рынков не стало ближе. Ибо для совместной деятельности необходимо взаимопонимание, которое всегда базируется на взаимоуважении и взаимных уступках. Сегодня же, послушав выступления на популярных программах украинского телевидения «Большая политика» или «Шустер Live» лидера ВО «Свобода» О. Тягнибока, других представителей галицкого политикума и их оппонентов – «регионалов», воочию представляешь существующую дистанцию неприемлемости. За 20 лет сосуществования в суверенной Украине региональные элиты не смогли выработать сколько-нибудь действенную практику взаимовыгодного сосуществования, общности позиций, взглядов, соответствующих интересам эффективного развития украинского общества.

Однако 20-летнее противостояние основных региональных элит в условиях современного Украинского государства – занятие отнюдь не безнаказанное. При постоянном ускорении, характерном для эволюции современного общества, опасность представляет не только отсутствие выработанной хотя бы в самых общих чертах и воспринятой всеми регионами идеологической основы движения вперед, духовно-ценностной базы развития. Это не только усиливает региональную самоидентификацию украинцев – что особенно тревожно – в их новых поколениях. Такая самоидентификация во все большей мере приобретает этнический характер, создавая проблему для украинского общества очень серьезную и такую, что будет требовать для своего преодоления значительного времени и значительной энергии общества.

Не безопасной данная ситуация является также и с учетом активизации влияния внешних для украинского общества факторов. В условиях развития

процесів глобалізації, входу людства в інформаційний етап його розвитку в наші дні активно розвивається процес нової світової ієрархії суспільств і спільнот на основі системи нових критеріїв, характерних саме для інформаційного суспільства. Конкурентоспроможними в цих умовах будуть країни, що ґрунтуються на єдності своїх громадян, на підтримку ефективних державних механізмів, інноваційних технологій, на чіткі орієнтири свого майбутнього.

Успіє чи Україна з усім комплексом своїх проблем зайняти гідне місце в цій ієрархії?...

Партійна позиція

А. Потіха, наук. співроб.

Шанс для ВО «Свобода»

Результати місцевих виборів, що відбулись 31 жовтня, показали зростання впливу ВО «Свобода». За результатами виборів «Свобода» отримала: місто Львів – приблизно 50 % депутатів у міській раді (за рахунок мажоритарників), теж саме в Івано-Франківську, але міські голови там не є представниками «Свободи». Зате в Тернополі вона має і більшість у раді, і свого міського голову – С. Надала.

При цьому, маючи найбільші фракції у Львівській, Тернопільській та Івано-Франківській обласних радах, «Свобода» все одно не отримала там більшості, хоча у Тернопільській обласній раді також має свого голову. Також об'єднання отримало свої представництва в інших п'яти областях України – Волинській, Рівненській, Хмельницькій, Чернівецькій та на Київщині.

У тих областях, де у «Свободи» немає більшості, її представники, очевидно, перейдуть до національної опозиції. «Але маючи в трьох обласних центрах Галичини більшість у міських радах, ми беремо відповідальність на себе і вже домовилися про постійну координацію дій між містами», – запевнив лідер «Свободи».

Отримані ВО «Свобода» результати дають підстави стверджувати, що свідомість українців істотно змінилася. Навіть порівняно з цьогорічними президентськими виборами. Зокрема, у січні сам О. Тягнибок як кандидат на пост глави держави отримав близько 1,4 % голосів. А вже нині «Свободу» в цілому по Україні підтримало значно більше виборців. І це – без урахування мажоритарних округів, адже на Львівщині, Івано-Франківщині та Тернопіллі ця політсила неабияк спрацювала і по мажоритарці. Як говорить О. Тягнибок, його команді вдалося перейти не лише Збруч, а й Дніпро. Більше того, навіть

у такій традиційно «регіональній» області, як Харківська, «свободівці» отримали близько 2 %.

За словами О. Тягнибока, успіх «Свободи» передусім можна пояснити реакцією патріотично налаштованих громадян на «бульдозерну» політику Партії регіонів.

Перемога в деяких областях на виборах до місцевих рад примусила задуматись багатьох політиків та експертів щодо місця цієї політичної сили в політикумі. Зокрема, представники БЮТ запевняють, що завдання «Свободи» відбирати голоси в партії «Батьківщина». З іншого боку, ВО «Свобода» часто сприймається як «страшилка» для виборців Південного Сходу.

Проте самі «свободівці» називають себе справжньою опозицією і готові вести боротьбу проти діючої влади. Експерти відзначають, що відразу після президентських виборів «Свобода» оголосила про те, що готова співпрацювати з будь-якою політичною силою, окрім, звісно, своїх політичних противників – ПР, з усіма, хто готовий не на словах, а на ділі боротися з режимом В. Януковича. Зокрема, коли прозвучала інформація про те, що БЮТ створює народний комітет захисту України, «Свобода» відгукнулася на цю пропозицію, увійшла до нього і, власне, була там єдиною політичною силою, яка не була сателітом БЮТ. За словами представників «Свободи», якби такі об'єднання утворювали інші опозиціонери, вони б так само з ними співпрацювали, бо вважають, що їхня здатність виводити людей на вулиці піде на користь загальній справі.

Варто звернути увагу на реакцію з боку окремих європейських експертів на успіх «Свободи». Скажімо, німецький політолог А. Умланд намагається порівняти партію О. Тягнибока з французьким «Національним фронтом» Жан-Марі ле Пена, британською національною партією Ніка Гриффіна або національним рухом за нову Угорщину «Йоббік».

Позиція згаданого німецького експерта досить дивна, бо після припущення, що «потенційна присутність у Верховній Раді ультра-націоналістів може зашкодити міжнародному іміджеві України», він розмірковує над версією, буцімто «піднесення “Свободи” не обійшлося без таємної допомоги Партії регіонів». По-перше, ще велике питання – чи збережуть О. Тягнибок та його політична сила свій нинішній рейтинг до наступних парламентських виборів (досі навіть достеменно невідомо, коли ці вибори відбуватимуться). По-друге, якщо «регіонали» допомагають «ультра-націоналістам» (а про це теоретизують уже не перший рік), міжнародний імідж України мусить потерпати тут і негайно, а не в перспективі.

На думку експертів, результат О. Тягнибока відчутно налякав і спантеличив конкурентів і супротивників екстравагантного політика. Проте, зробивши собі ім'я на радикалізмі, О. Тягнибок із часом зробився більш розсудливим. Вже декілька років з його боку не лунає публічних випадів проти євреїв і росіян. ВО «Свобода» декілька років дрейфувала від радикалізму у бік більш

поміркованих позицій. І цей дрейф триватиме. Принаймні саме це витікає з останніх інтерв'ю її лідера.

Коментуючи зростання впливу і популярності своєї партії, О. Тягнибок заявив: «Ми не є партією 3 % для Галичини. Якщо вже говорити про Галичину, то 33 %. Це – перше. На цих виборах у Східній Україні ми показали результат, який приблизно дорівнює нашому результату на Західній Україні у 2006 р. Тобто без зміни ідеології та зміни позиціювання нам потрібно було лише чотири роки, щоб повторити на Сході результат Західної України на виборах 2006 р. Ми маємо своїх депутатів в Ізюмській та Краснопільській райрадах Харківської області. Там проголосували люди саме за цю риторику. Вибачте, ми 3 % у Львові мали у 2006 р. Ми у Донецьку мали 0,35 %». При цьому він звернув увагу на те, що його позицію щодо національних відносин не зовсім вірно доводять до виборців. За словами О. Тягнибока, кожне коротке гасло потребує пояснення. «Росія – наш стратегічний ворог», – коротке гасло. «Але якби ви попросили його розшифрувати, то я готовий. Звичайно, коли я кажу про це, я маю на увазі політику офіційної Росії. Чи це була царська Росія, чи це була більшовицька Росія, чи керована демократія Путіна, чи медведєвська Росія – всі ставилися до України однаково. Але коли ми кажемо про стратегічного ворога, ми маємо на увазі не простого росіянина, а політику держави, яка ведеться проти України. Я навчався в різних інститутах, я в армії служив, де були люди різних національностей. Ці люди досі є моїми друзями», – заявив О. Тягнибок.

Лідер ВО «Свобода» також зазначив, що ніколи не виступав під гаслом «Україна для українців». Він запевнив, що підтримує гасло: «Україна для українців, а також для тих представників національних меншин, які проживають у нашій державі, які шанують українців, які не топчуться по нашій мові, не плюють на наші традиції, які знають зміст нашої Конституції і хочуть жити за нашими законами».

На думку О. Тягнибока, така політика є притаманною для будь-якої цивілізованої європейської країни. За його словами, «свободівці» ніколи, виступаючи на захист українців як представників титульної нації, не виступали проти інших національностей. «Наше гасло незмінне: ми за себе, але не проти когось. Ми захищаємо свої права, але не на збиток когось іншого. Так, в Україні проживають представники близько 140 національностей, хоч під часу перепису населення хтось назвав себе “скіфом” або ще кимось... Але ж ми розуміємо, що Україна є моноетнічна держава, бо згідно з будь-яким політологічним правилом, коли в країні проживає понад 75 % одного етносу, вона є моноетнічною, а згідно з останнім переписом, на території України проживає 78,7 % українців», – заявив О. Тягнибок.

Разом з тим, за його словами, є ще 21,3 % населення, яке належить до інших національностей. І «Свобода» зовсім не заперечує проти того, аби вони мали змогу реалізовувати свої культурні та освітні права, але при цьому не створювали проблем для українців.

На запитання журналістів, чи не є «Свобода» технологією Банкової і що в Криму «Свобода» потрібна для того, щоб піднімати рейтинг В. Януковича, а на Заході – нищити рейтинг Ю. Тимошенко, О. Тягнибок відповів, що насправді, чим більше зростала активність «Свободи», тим нижчим ставав рейтинг В. Януковича. І соціологічні опитування перед виборами якраз це демонстрували: на Донбасі рейтинг В. Януковича впав на 17 пунктів. «Крім того, якщо ви порахуєте, скільки “регіонали” отримали голосів на своїй вотчині, то в кількісному вираженні це значно менше, ніж на минулих виборах. До того ж у Донецькій області найвищий відсоток тих, хто проголосував проти всіх. У деяких регіонах доходить до 20 %. Голосування проти всіх, зіпсовані бюлетені – це небажання голосувати за В. Януковича. І це руйнує тезу, що “Свобода” піднімає рейтинг В. Януковича. А тепер щодо недопущення Тимошенко. А що, виборець є приватною власністю, а голоси є приватизованими? Тимошенко разом із Ющенком п’ять років були при владі, їм ніхто не заважав робити успішну політику, перебуваючи при владі», – наголосив лідер ВО «Свобода».

Щодо союзників по опозиції, то, за словами О. Тягнибока, будь-яке єднання в спільний блок можливе за двох умов. Перша – якщо структури мають спільну ідеологію. Приклади єднання уже є. «Наша Україна» об’єднала дев’ять партій. А тільки вони прийшли в парламент, виявилось, що кожна з них має іншу ідеологічну базу. І коли почало ставитися питання на голосування, виявилось, що партії розлетілися. «А де блок “Пора – ПРП”, “Костенка – Плюща”? Я не проти об’єднання із В’ячеславом Кириленком. Але думаю, що він – проти. З Наливайченком ми мали розмову після цих виборів, домовилися координувати свої дії. Координацію дій у боротьбі проти режиму я однозначно підтримую. Більше того, після президентських виборів, коли Тимошенко створила комітет захисту України від режиму, туди увійшли тільки «Свобода» та сателіти Тимошенко. Ми готові скоординувати сили, які готові боротися проти режиму Януковича», – зазначає О. Тягнибок.

Також, за його словами, є друга вимога: необхідність внутрішньої люстрації: «Який сенс із кимось об’єднуватися, якщо у результаті об’єднання ми “маємо небезпеку проведення у владу потенційних зрадників та тушок?”». За словами «свободівців», вони готові співпрацювати з одностайними, але не із «політичними аферистами», які приходять до влади під одними лозунгами, а потім втілюють у життя зовсім інші. На підтвердження своїх слів «свободівці» наводять численні факти, як новообрані депутати переходять на бік політичної сили, якій вони опонували.

За словами лідера єднання, перше завдання, яке постало після закінчення виборів – налагодження роботи та вирішення організаційних питань, формування дієвих депутатських комісій тощо, а також встановлення зворотного зв’язку з виборцями. Питання відкритості також є одним з найбільш важливих. Виборець, чи то через ЗМІ, чи то через ресурси самих рад, буде мати по-

вну інформацію про їхню діяльність. «Наші депутати не будуть заплямовані всілякими корупційними скандалами та гнилими схемами – бодай це ми здатні забезпечити, виходячи зі своїх ресурсів», – пообіцяв О. Тягнибок.

У цілому, аналізуючи вибори до місцевих рад, деякі експерти вказують, що ВО «Свобода» показала непогані результати. Проте зростання прихильників цієї політичної сили як у Західній Україні, так і в усій країні, на думку експертів, є не стільки гарантією, скільки шансом перемоги на майбутніх парламентських виборах. Наскільки вдало буде використаний цей шанс, залежатиме як від самої «Свободи», так і від успішності політики влади, опонентом якої позиціонує себе політична сила О. Тягнибока.

Коментарі спеціалістів на звернення громадян *

Податкова політика

Який порядок визначення коду транспортного засобу згідно з УКТЗЕД, зокрема товарної позиції 8703, з метою визначення ставки оподаткування?

Відповідно до ст. 1 Закону України від 11.12.1991 р. № 963-ХІІ «Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів» зі змінами та доповненнями (далі – Закон), платниками податку з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів є підприємства, установи та організації, які є юридичними особами, іноземні юридичні особи, а також громадяни України, іноземні громадяни та особи без громадянства, які здійснюють першу реєстрацію в Україні, реєстрацію, перереєстрацію транспортних засобів, або мають зареєстровані в Україні згідно з чинним законодавством власні транспортні засоби.

Об'єктами оподаткування є транспортні засоби та інші самохідні машини й механізми під відповідним кодом Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності (далі – УКТЗЕД), зазначені в ст. 2 цього Закону, зокрема, легкові автомобілі – код 8703, вантажні автомобілі – код 8704 та ін.

Порядок ведення УКТЗЕД затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 12.12.2002 р. № 1863 «Про затвердження Порядку ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності» зі змінами та доповненнями, внесеними постановою Кабінету Міністрів України від 18.01.2003 р. № 92 (далі – Порядок № 92). Порядком № 92 визначено процедуру ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності. Відповідно до Порядку № 92 ведення УКТЗЕД здійснює Державна митна служба України.

Згідно зі ст. 313 Митного кодексу України від 11.07.2002 р. № 92-IV зі змінами та доповненнями, митні органи класифікують товари, тобто відносять товари до класифікаційних групувань, зазначених в УКТЗЕД.

Враховуючи вищевикладене, для визначення об'єктів оподаткування органи державної податкової служби України користуються саме Митним тарифом України та поясненнями до нього або УКТЗЕД.

Визначальним фактором при віднесенні транспортного засобу до відповідної товарної позиції УКТЗЕД є технічні умови, галузь застосування й призначення, визначені заводом-виробником при виготовленні конкретної моделі транспортного засобу або її модифікації.

Визначення типу, моделі, версії транспортного засобу, року його виготовлення, комплектності, укомплектованості, повної маси, робочого об'єму двигуна, інших характеристик, визначальних для класифікації транспортного засобу, згідно з УКТЗЕД проводиться на підставі поданих при митному оформленні документів та результатів митного огляду транспортного засобу, включаючи огляд ідентифікаційних табличок, номерних площадок кузовів (шасі), номерних панелей та табличок (наклейок), додаткових носіїв інформації наявних на транспортний засіб, із відображенням тих конструктивних особливостей, які є визначальними для класифікації транспортного засобу відповідно до УКТЗЕД.

Для однозначної класифікації транспортних засобів необхідно використовувати:

- а) технічну документацію заводу-виробника автомобіля;
- б) сертифікати або аналогічні документи, видані уповноваженим органом країни-експортера або країни-виробника з зазначенням, що автомобіль належить до певної категорії.

Згідно з розділом XVII додатка до Закону України від 05.04.2001 р. № 2371-III «Про Митний тариф України» зі змінами та доповненнями, до коду 8703 включаються автомобілі легкові та інші моторні транспортні засоби, призначені, головним чином, для перевезення людей (крім моторних транспортних засобів товарної позиції 8702), включаючи вантажопасажирські автомобілі-фургони та гоночні автомобілі. Відповідно до роз'яснення Державної митної служби України (лист від 11.08.2008 р. № 11/2-29/8908-ЕП «Про класифікацію згідно з УКТЗЕД моторних транспортних засобів») вантажопасажирські автомобілі мають максимально дев'ять місць для сидіння (включаючи водія), внутрішній простір яких без конструктивних змін може використовуватися для перевезення як людей, так і вантажів.

До вантажопасажирських моторних транспортних засобів (багатоцільові транспортні засоби) товарної позиції 8703 за УКТЗЕД належать моторні транспортні засоби, що мають замкнутий внутрішній простір, який містить одну зону для водія та пасажирів і другу зону, яка може бути використана для перевезення як пасажирів, так і вантажів без конструктивних змін салону з по-

вною масою транспортного засобу не більш як 5 т, наприклад, автомобілі з кузовом типу «фургон», «універсал», «хетчбек», деякі автомобілі з кузовом типу «пікап» тощо).

Вантажопасажирські моторні транспортні засоби мають такі особливості конструкції:

- у салоні автомобіля за сидінням водія розташовано ряд сидінь для пасажирів із пристроями безпеки (наприклад, із ремнями безпеки або з місцями для кріплення та/або пристосуваннями для встановлення ременів безпеки). Сидіння для пасажирів можуть бути фіксованими, такими, що складаються, знімаються, на анкерному кріпленні або виносними. У разі відсутності другого ряду сидінь для пасажирів (демонтовані), наявні кріплення, отвори або пристосування, що використовувалися для встановлення сидінь і пристроїв безпеки;

- у двох бокових панелях кузова наявні задні вікна або віконні отвори. Задні вікна або віконні отвори можуть бути закриті заглушками або шляхом заварювання;

- двері автомобіля, які конструктивно виготовлені такими, що ковзають, відкриваються назовні або піднімаються та можуть бути розташовані на бокових панелях або в задній частині кузова, мають вікна (віконні отвори). Вікна або віконні отвори у дверях можуть бути закриті заглушками або шляхом заварювання;

- відсутня постійна панель або перегородка між зоною для водія з пасажирами, які розміщуються поряд з водієм, і задньою зоною, яка використовується для перевезення як пасажирів, так і вантажів;

- наявні ознаки комфорту й оздоблення внутрішнього простору, також є пристосування (аксесуари) у салоні транспортного засобу, які притаманні для пасажирських салонів, призначених для перевезення пасажирів (наприклад, підлогове покриття, вентиляція, внутрішнє освітлення, попілнички).

Наявність ознак є достатнім для віднесення моторного транспортного засобу до вантажопасажирських моторних транспортних засобів товарної позиції 8703.

Отже, якщо автомобіль не відповідає ознакам, притаманним легковим автомобілям товарної позиції 8703 і відповідно до УКТЗЕД класифікується в товарній позиції за кодом 8704 «Автомобілі вантажні», до яких належать звичайні вантажівки й фургони всіх видів, що використовуються для перевезення вантажів, а не перевезення пасажирів, то податок за такий автомобіль сплачується за ставками для вантажних автомобілів (код 8704); залежно від об'єму циліндрів двигуна – за ставками, визначеними ст. 3 Закону.

Фізичні особи – платники податку зобов'язані надавати органам, що здійснюють першу реєстрацію в Україні, реєстрацію, перереєстрацію, зняття з обліку або технічний огляд транспортних засобів, квитанції або платіжні доручення про сплату податку за попередній (у разі здійснення сплати) та за по-

точний роки, а платники, звільнені від сплати цього податку, – відповідний документ, що дає право на користування цими пільгами.

У разі відсутності документів про сплату податку або документів, що дають право на користування пільгами, перша реєстрація в Україні, реєстрація, перереєстрація, зняття з обліку і технічний огляд транспортних засобів не проводяться.

Державна податкова адміністрація України

* * *

Який порядок надання податкової соціальної пільги, що застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата?

Порядок оподаткування доходів фізичних осіб регулюється Законом України від 22.05.2003 р. № 889 «Про податок з доходів фізичних осіб» (далі – Закон).

Пільгове оподаткування доходів фізичних осіб, передбачене Законом, здійснюється шляхом надання податкової соціальної пільги (ст. 6), яка застосовується до доходу, нарахованого на користь платника податку протягом звітного податкового місяця як заробітна плата виключно за одним місцем її нарахування (виплати).

Поняття «заробітна плата» визначено п. 1.3 «д» ст. 1 Закону, згідно з яким «заробітна плата» – це доходи, нараховані (виплачені, надані) внаслідок здійснення платником податку трудової діяльності на території України, від працедавця, незалежно від того, чи є такий працедавець резидентом або нерезидентом, а також інші заохочувальні та компенсаційні виплати або інші виплати та винагороди, які виплачуються (надаються) платнику податку у зв'язку з відносинами трудового найму згідно із законом (абзац 3 п. 1.1 ст. 1 Закону).

Відповідно до вказаної статті Закону ця пільга встановлюється залежно від категорій платників у розмірах 100, 150 та 200 % від мінімальної заробітної плати та застосовується до нарахованого місячного доходу платника податку у вигляді заробітної плати у разі, якщо її розмір не перевищує суми місячного прожиткового мінімуму для працездатної особи, встановленої на 1 січня звітного податкового року, помноженої на 1,4 та округленої до найближчих 10 грн. Тобто, у 2009 р. розмір заробітної плати, що дає право на податкову соціальну пільгу, становив 940 грн на місяць (669 грн x 1,4).

Так, з урахуванням розміру мінімальної заробітної плати на 1 січня 2009 р. (605 грн на місяць) та прикінцевих положень Закону, у 2009 р. для всіх платників податку, чий розмір заробітної плати не перевищував вказану вище су-

му, податкова соціальна пільга становила 302,50 грн на місяць (605 грн х 50 %) (підпункт 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 Закону).

Відповідно до підпункту 6.1.2 «в» п. 6.1 ст. 6 Закону платники податку, які мають трое чи більше дітей віком до 18 років, при додержанні встановленого рівня заробітної плати мають право на застосування 150 % податкової соціальної пільги, що у 2009 р. становило 453,75 грн на місяць (302,50 грн х 150 %).

При цьому слід зазначити, що згідно зі змінами, внесеними до Закону, починаючи з 1 січня 2010 р. дана категорія платників користуватиметься 200 % податковою соціальною пільгою.

У разі перевищення місячної заробітної плати понад встановлений розмір, питання надання податкової соціальної пільги не розглядається, незалежно від категорії платника податку, що її одержує.

При цьому, як виняток, граничний розмір доходу, який дає право на отримання податкової соціальної пільги одному з батьків у випадках та розмірах, передбачених підпунктами 6.1.2 («а»–«в») п. 6.1 ст. 6 Закону, визначається як добуток суми, визначеної в абзаці 1 цього підпункту, та відповідно кількості дітей (підпункт 6.5.1 п. 6.5 ст. 6 Закону).

Крім того, у кожного з таких платників податку – багатодітних батьків зберігається право на одержання 150 % податкової соціальної пільги у розрахунку на кожну дитину віком до 18 років та на додаткове одержання податкової соціальної пільги згідно з п. 6.2 ст. 6 Закону безпосередньо на себе в розмірі, визначеному в підпункті 6.1.1 п. 6.1 ст. 6 Закону. До доходів відмінних від заробітної плати, застосування податкової соціальної пільги Законом не передбачено.

Підпунктом 6.4.1 п. 6.4 ст. 6 Закону передбачено, що платник податку, який має право на застосування податкової соціальної пільги більшої, ніж передбачена підпунктом 6.1.1 п. 6.1 цієї статті, зазначає про таке право в заяві про застосування пільги працевдавцю та додає відповідні підтверджуючі документи (відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 26.12.03 № 2035 «Про затвердження Порядку надання документів та їх складу при застосуванні податкової соціальної пільги») за формою, визначеною центральним податковим органом. При цьому у заяві повинно бути вказано, що чоловік (дружина) такого платника податку при одержанні податкової соціальної пільги за місцем своєї роботи не користується правом на збільшення розміру доходу кратно кількості дітей.

Податкова соціальна пільга починає застосовуватися виключно з податкового періоду (місяця), у якому працевдавцем одержано таку заяву з підтверджувачими документами, і вона не застосовується за податкові місяці, що передують місяцю, в якому була подана заява про застосування пільги.

Правові відносини у сфері постачання та користування електричною енергією

Яким чином здійснюється розрахунок електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення Правил користування електричною енергією для населення, якщо представники постачальника електричної енергії під час проведення контрольного огляду засобу обліку не мали можливості виявити самовільне підключення?

Відповідно до положень п. 53 Правил користування електричною енергією для населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 26.07.1999 р. № 1357 (що діяли на момент виявлення порушення) (далі – Правила), у разі виявлення представником енергопостачальника порушення споживачем правил користування електричною енергією, у тому числі фактів розкрадання електричної енергії, складається акт, який підписується представником енергопостачальника та споживачем. Один примірник акта вручається споживачу, другий залишається у енергопостачальника. Споживач має право внести до акта свої зауваження. У разі відмови споживача від підпису в акті робиться позначка про відмову. Акт вважається дійсним, якщо його підписали три представники енергопостачальника.

Розмір відшкодування збитків, заподіяних енергопостачальнику внаслідок користування електричною енергією, обчислюється відповідно до методики, затвердженої НКРЕ.

Відповідно до положень п. 3.5 Методики визначення обсягу та вартості електричної енергії, не облікованої внаслідок порушення споживачами правил користування електричною енергією, затвердженої постановою НКРЕ від 04.05.2006 р. № 562 (зі змінами) (далі – Методика), у разі виявлення у споживача порушень, зазначених у підпункті 5 п. 3.1 Методики (самовільного підключення електроустановок, струмоприймачів або електропроводки до власної електричної мережі поза засобами обліку електричної енергії), добовий обсяг споживання електричної енергії $W_{\text{доб.с.п.}}$ (кВт. год) через проводи, якими здійснене самовільне підключення або підключення поза приладом обліку, визначається за формулою (2.7) Методики, а саме:

$W_{\text{доб.с.п.}} = P_{\text{с.п.}} \cdot T_{\text{твк.с.п.}}$, де $P_{\text{с.п.}}$ – потужність самовільного підключення (кВт), що визначається за формулами:

– у разі підключення до однієї фази $P_{\text{с.п.}} = I \cdot U_{\text{ном.фаз.}} \cdot \cos \varphi$; де I – сила струму, визначена виходячи з найменшої поперечної площі перерізу проводів (кабелів), що використані у схемі самовільного підключення до мережі, та допустимого тривалого струму, який може ними протікати згідно з главою 1.3 Правил улаштування електроустановок. Поперечна площа перерізу проводів (кабелів), що використані у схемі самовільного підключення, визна-

часться на підставі показників відповідних засобів вимірювальної техніки, повірених у терміни, передбачені законодавством у сфері метрології.

За згодою сторін сила струму може бути визначена виходячи із сили струму навантаження електроустановки при підключенні всіх наявних струмоприймачів на максимальну потужність на підставі показників відповідних засобів вимірювальної техніки, повірених у терміни, передбачені законодавством у сфері метрології;

Уном.фаз. – номінальна фазна напруга, кВ;

$\cos \varphi$ – косинус кута між фазною напругою $U_{\text{фаз}}$ та струмом навантаження, який протікає тією самою фазою, визначений на підставі показників відповідних засобів вимірювальної техніки, повірених у терміни, передбачені законодавством у сфері метрології. У разі відсутності у представників постачальника електричної енергії (електропередавальної організації) відповідних засобів вимірювальної техніки $\cos \varphi$ становить 0,9.

Час використання самовільного підключення протягом доби становить 8 год.

Звертаємо увагу, що згідно з п. 3.2 Методики вартість необлікованої електричної електроенергії розраховується на підставі акта про порушення Правил.

Якщо актом зафіксовано, що самовільне підключення було здійснене до трьох фаз, але не зазначено найменшої поперечної площі перерізу проводів, що використані у схемі самовільного підключення, то необхідно обчислювати добовий обсяг споживання електричної енергії, виходячи з допустимого тривалого струму, що може протікати через алюмінієву проводку діаметром 2,0 мм (мінімальний діаметр алюмінієвої проводки, для якої, відповідно до положень ПУЕ, нормується допустимий тривалий струм).

Крім того, відповідно до положень п. 38 Правил, енергопостачальник зобов'язується, зокрема, проводити не менше, ніж один раз на шість місяців контрольне знімання показників приладів обліку у споживачів відповідно до затверджених графіків.

Отже, якщо враховувати вищенаведені положення Правил та той факт, що в акті не зазначено, що самовільне підключення здійснено таким чином, що виявити його представники постачальника електричної енергії під час проведення контрольного огляду засобу обліку не мали можливості, розрахунок електричної енергії необлікованої внаслідок порушення Правил має здійснюватися з дня останнього контрольного зняття показників, але не більше, ніж за шість місяців.

Водночас зазначаємо, що відповідно до абзацу 7 п. 53 Правил, якщо між споживачем і енергопостачальником не досягнуто згоди про користування електричною енергією, її оплату, збереження приладів обліку тощо, спірні питання вирішуються в установленому законодавством порядку, зокрема судовому.

* * *

Як доцільно визначати витрати, пов'язані з видачею технічних умов?

Згідно з позицією Міністерства регіонального розвитку та будівництва України, як головного (провідного) органу в системі центральних органів виконавчої влади з питань забезпечення реалізації державної регіональної політики і політики у сфері будівництва, витрати, пов'язані з видачею технічних умов, доцільно визначати відповідно до затверджених показників (тарифів), обчислених на підставі обґрунтованих витрат праці та рекомендованого Мінрегіонбудом показника вартості одного людино-дня для проектувальників.

**Національна комісія
регулювання електроенергетики України**

* * *

Як вирішити питання стосовно фінансування приєднання електроустановок окремих замовників до електричних мереж?

Приєднання електроустановок замовника до електричних мереж полягає у створенні технічної можливості для фізичного підключення цих електроустановок до електричних мереж та безпечної подачі напруги на електроустановки.

Приєднання електроустановок може включати в себе як будівництво нових електричних мереж та об'єктів від об'єкта замовника до мереж власника, так і реконструкцію чи технічне переоснащення існуючих електричних мереж власника, пов'язаних з приєднанням електроустановок замовника. Витратний метод формування тарифу на передачу електроенергії передбачає лише врахування витрат на утримання та обслуговування існуючих електричних мереж. Відповідно, електропередавальні організації не мають у структурі тарифу на передачу електричної енергії коштів для реконструкції електричних мереж, необхідних для приєднання нових споживачів (збільшення потужності існуючих). В інвестиційну складову тарифу на передачу електричної енергії включаються витрати на нове будівництво, реконструкцію та модернізацію електричних мереж за пооб'єктним переліком. За цієї умови цей перелік не передбачає приєднання нових споживачів, а лише передбачає виконання заходів з реконструкції та модернізації електричних мереж, що пов'язані з приведенням існуючих електричних мереж електропередавальних організацій до належного технічного стану. Крім того, п. 7 Указу Президента України від 17.11.2008 р. № 1046/2008 «Про додаткові заходи щодо подолання фінансової кризи в Україні» на період до стабілізації фінансово-економічної ситуації в

Україні запроваджено мораторій на підвищення цін на товари та послуги суб'єктів природних монополій.

Врахування у витратних статтях структури тарифу на передачу електричної енергії таких додаткових витрат, пов'язаних з приєднанням електроустановок окремих замовників, неминуче призведе до збільшення величини кінцевого роздрібного тарифу для всіх споживачів, що буде суперечити вимогам загаданого Указу Президента України.

Враховуючи вищенаведене, питання щодо фінансування приєднання електроустановок до електричних мереж рекомендуємо вирішувати так: відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону України «Про електроенергетику», фінансування капітального будівництва, реконструкції та обслуговування об'єктів, призначених для спільних потреб підприємств електроенергетики та підприємств інших галузей, провадиться за рахунок замовників (власників) та користувачів цих об'єктів. Енергопостачальники, що здійснюють постачання електричної енергії на закріпленій території, не мають права відмовити споживачу, який розташований на такій території, в укладенні договору на постачання електричної енергії, крім випадків, якщо відсутня технічна можливість. У разі надання обґрунтованої відмови енергопостачальник зобов'язаний повідомити про це органу ліцензування (ліцензіару). Якщо для створення можливості електропостачання необхідно будівництво (реконструкція) мереж (об'єктів), які повинні бути невід'ємною частиною вже існуючих, будівництво може провадитися згідно з технічними умовами, виданими підприємствами електроенергетики, за рахунок або силами замовників (власників) та користувачів зазначених об'єктів з подальшою їх передачею на баланс підприємств електроенергетики і відшкодуванням витрат на їх будівництво (реконструкцію) у розмірі та у порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України (ч. 6 ст. 24 Закону України «Про електроенергетику»).

Враховуючи наведене вище, нове будівництво, реконструкція чи технічне переоснащення електричних мереж, які пов'язані з приєднанням електроустановок замовників, здійснюються за рахунок або силами замовників відповідно до технічних умов приєднання. На думку комісії, договорами про приєднання, укладеними замовниками з електропередавальними організаціями до набрання чинності Порядком відшкодування витрат на будівництво нових мереж, пов'язаних з приєднанням електроустановок замовників, може бути передбачено, що новозбудовані, реконструйовані чи технічно переоснащені на виконання вимог технічних умов електричні мережі (об'єкти) будуть передані на баланс електропередавальної організації після набрання чинності Порядком з відповідним відшкодуванням витрат з боку електропередавальної організації.

Також договорами про приєднання може бути передбачена передача замовником на баланс електропередавальної організації новозбудованих електричних мереж відразу після прийняття цих мереж в експлуатацію в установленно-

му законодавством порядку та з відшкодуванням замовнику з боку електропередавальної організації витрат на їх будівництво після набрання чинності Порядком відшкодування витрат на будівництво нових мереж, пов'язаних з приєднанням електроустановок замовників.

**Національна комісія
регулювання електроенергетики України**

* Відповіді на запитання підготовлені за матеріалами Департаменту комунікацій влади та громадськості Кабінету Міністрів України

Наука – суспільству

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

У виставковому центрі «КиївЕкспоПлаза» відбувся Міжнародний форум «Інновації та високі технології», організований Національною академією наук України, Державним комітетом України з питань науки, інновацій та інформатизації, Міністерством освіти і науки України та ін.

У Міжнародному форумі «Інновації та високі технології» взяли участь понад 70 учасників з України, Росії, США, Японії, Німеччини, Чехії та інших країн. Серед учасників – відомі компанії з цих країн. У рамках форуму відбулися також науково-практичні конференції, ділові зустрічі й семінари.

В експозиції «Hi-Tech Наука і Освіта», організаторами якої виступили Міністерство освіти і науки України та ТОВ «Лабораторія маркетингових технологій», були продемонстровані найновіші науково-технічні розробки провідних вищих навчальних закладів країни в галузі високих технологій.

Розробки Ужгородського національного університету представляли доцент Й. Шаркань, наукові співробітники І. Цьома та І. Сакалош. Були представлені такі розробки УжНУ:

- установка для створення аерозолів кам'яної солі, яка може створювати ефект соляних шахт у будь-якому замкненому приміщенні (Інститут фізики і хімії твердого тіла УжНУ спільно з науково-виробничим об'єднанням «Ревабілітація»);
- адсорбційні чутливі елементи і прилади на їх основі (НДІ засобів аналітичної техніки УжНУ);
- побутові прилади техніки безпеки (НДІ засобів аналітичної техніки УжНУ);
- візуалізація багатовимірних структур даних великого об'єму на основі ROLAP (кафедра твердотільної електроніки фізичного факультету УжНУ);

– штучні аналоги природних факторів високомінералізованого Солотвинського соляного озера в терапії хронічних дерматозів (УжНУ спільно з науково-виробничим об'єднанням «Реабілітація» та Київським інститутом псоріазу та хронічних дерматозів) (*П'ять розробок УжНУ були представлені на Міжнародному форумі «Інновації та високі технології» // Світ-огляд (<http://www.svitohlyad.info>). – 2010. – 18.11*).

* * *

Днепропетровский национальный университет подписал соглашение о сотрудничестве в области образования и культуры с университетом штата Теннесси (США).

Украинские студенты будут учиться в США, а американские студенты будут приезжать в Украину для изучения украинских курсов. Планируется также начать обмен преподавателями. Будет осуществляться сотрудничество в области прикладной математики, компьютерных наук, экономики и молекулярной биологии.

Отметим, что Днепропетровский национальный университет сотрудничает с высшими учебными заведениями и исследовательскими учреждениями США с 1996 г. Среди партнеров больше десятка ведущих учреждений Соединенных Штатов.

Почти ежегодно студенты и аспиранты ДНУ выезжают на обучение в высшие учебные заведения США. Так с 2002 г. в американских университетах получали образование более 20 учащихся ДНУ (*Новый мост – новости Днепропетровска и Украины (<http://www.new-most.info>). – 2010. – 16.11*).

* * *

Представники американського вишу уклали з Дніпропетровським національним університетом ім. Олеся Гончара договір про співпрацю. Діятиме програма три роки. В аспірантурі теннеського вишу вже кілька місяців навчається студент механіко-математичного факультету ДНУ. Крім того, американську сторону цікавлять студенти факультетів: інформаційних технологій, економічного та фізико-математичного. Вони навчатимуться в США від одного семестру до року. Кількість студентів та скільки грошей виділять на їхню освіту вирішить американський уряд. Після стажування дніпропетровці отримають ступінь бакалавра і зможуть продовжити навчання в ДНУ (*ТРК 11 канал (www.11channel.dp.ua). – 2010. – 10.11*).

Аерокосмічна і авіаційна галузі

По словам академика Российской инженерной академии, руководителя испытательной лаборатории ЗАО «НПО Космического приборострое-

ния» (Москва, Россия) Н. Данилина, Харьковский научно-промышленный кластер космической тематики интересен для развития украинско-российской кооперации в этой сфере. По его словам, НПО уже сейчас активно сотрудничает с ОАО «АО НИИ радиотехнических измерений» по навигационной системе ГЛОНАС. Производство реле сохранилось на ГП «Харьковский релейный завод». Завод поставляет свою продукцию для российских наземных установок, связанных с управлением космическими аппаратами.

По его словам, перспективные математики космической направленности сохранились на ОАО «Хартрон». Ряд российских фирм, связанных с модернизацией космических аппаратов, в последнее время активизировали стремление налаживать сотрудничество с «Хартроном» в разработке программного обеспечения (*Весь Харьков: городской информационный портал* (<http://all.kharkov.ua>). – 2010. – 23.11).

Інноваційні розробки та технології

Учені Луганського національного аграрного університету розробили технологію виготовлення асфальту й цегли з відходів очисних споруд. Нова технологія розроблена проф. Г. Дроздом, його учнями та співробітниками.

Дійсний член Академії будівельних наук України, д-р техн. наук, проф. Г. Дрозд стверджує, що на сьогодні в країні накопичено до 35 млрд т відходів, 1 млрд з яких становлять відходи водоочищення. Під різними майданчиками, де вони зберігаються, зайнято до 4 тис. га землі.

Головна проблема, за словами професора, полягає в тому, що все накопичене – не утилізується. Проблема має світове значення. Поки що її розв'язують шляхом спалювання відходів на сміттєперероблювальних заводах або використовують у сільському господарстві.

Г. Дрозд і співробітники його наукової школи запропонували нові технології, прості схеми організації праці, які дають змогу відходи ввести до господарського обороту. Головне – організувати підприємство, яке і виробляє, і використовує ці відходи.

Виявилося, найбільш оптимальний варіант – це поєднання водоканалу (тут після очищення води накопичується каналізаційний мул) і підприємства дорожнього будівництва. Асфальтобетон складається з фракцій (щебінь, пісок, мінеральний порошок та бітум), одну з яких здатний замінити мул з очисних споруд.

Пропонуючи ідею з асфальтобетоном, учені враховували те, що хімічний склад цих відходів унікальний. Коли роблять асфальтобетон, додають важкі метали, щоб поліпшити його властивості. А тут уже все є в готовому вигляді. За словами науковця, підібрано відповідні пропорції та отримано матеріал у 2–3 рази якісніший, ніж типовий асфальт. До речі, факт підтверджено двома

незалежними престижними лабораторіями й результатами першого впровадження (у 2005 р.) у ПМК № 34 Луганська.

Учні й співробітники наукової школи Г. Дрозда запропонували ще цілий ряд технологій використання каналізаційного мулу – у виробництві цегли та біогумусу. Розробки запатентовано (*Особова О. Дорога з мулу // Урядовий кур'єр* (<http://ukurier.gov.ua/>). – 2010. – 24.11).

* * *

У натурних випробуваннях за участю фахівців Болгарії і Академії наук Молдови апробовано технологію сейсмічної і техногенно-динамічної безпеки будинків та споруд, розроблену інженером М. Георгієвим, який на сьогодні є керівником Кримського міжнародного центру сейсмобезпеки (КМЦС).

У розробці цієї технології український учений використав альтернативний метод дослідження. Суть його в тому, що дослідник відмовився від загальноприйнятого у світі принципу сейсмостійкості – мінімізації збитків і втрат, замінивши його новим підходом – стійким динамічним опором і адаптацією несучої конструкції до сейсмічних та техногенно-динамічних перевантажень.

Сучасну теорію сейсмостійкості будинків і споруд, метод розрахунку конструювання та контролю якості сейсмостійкого будівництва було розроблено в середині минулого століття в колишньому Радянському Союзі під керівництвом д-р техн. наук, проф. І. Корчинського. Це перша спроба науково-технічної думки на основі методу інженерного розрахунку забезпечити захист будинків, споруд і життів людей від руйнівних землетрусів.

Серйозною вадою нинішньої технології сейсмостійкого будівництва є те, що будинки й споруди проектується та зводяться без урахування того, що в процесі експлуатації вони піддаються різноманітним техногенним вібраціям, коливанням та вібраціям від слабких землетрусів, іншим високочастотним імпульсам, які роблять конструкції менш міцними, зменшуючи їх несучу здатність. Учені, намагаючись пояснити масштаби руйнувань неякісним будівництвом, не приділяли належної уваги розкриттю основних закономірностей динамічного опору, адаптації і руйнування будинків під час землетрусів. Загальноприйнята модель розрахунку споруд на сейсмостійкість не відповідає їх реальній поведінці під час сильних і тривалих землетрусів (ця модель реалізується тільки під час не дуже сильних і нетривалих підземних поштовхів – силою до семи-восьми балів за 12-бальною шкалою). Тому кожен сильний і тривалий землетрус закінчується сейсмічною катастрофою.

За словами М. Георгієва, створена на основі виробленої технології конструктивна система будинків і споруд працює як механізм, зберігаючи їх несучу здатність.

М. Георгієв і його однодумці ще понад 10 років тому розробили комплексну цільову програму «Наука, освіта, технологія для сейсмобезпеки» (НОТС).

У рамках цієї програми передбачено виконання експериментальних досліджень, натурних випробувань і впровадження принципово нової технології будівництва будинків та споруд. Інноваційний проект одержав схвалення й підтримку авторитетних учених та фахівців, зокрема, на державному рівні (*Суржик Л. Центр сейсмобезпеки: випробування на міцність // Дзеркало тижня (<http://www.dt.ua>). – 2010. – 20–26.11*).

* * *

Учені Прикарпатського національного університету (Івано-Франківськ) з органічних речовин – кокосу чи кісток фруктів виробили нанопористий вуглець.

Винайдена речовина має величезні енергомісткі властивості. Наприклад, батарея розміром мобільного телефону може заводити двигуни автомобілів. Винахід прикарпатських учених уже оцінили американські колеги з Техаського університету в Далласі.

Новинкою вже зацікавилися китайські та корейські науковці. Вони хотіли б застосовувати нанопористий вуглець у своїх виробництвах. Однак прикарпатці наразі намагаються організувати випуск матеріалів із цієї речовини саме на Івано-Франківщині. Для цього потрібно близько млн грн. Водночас учені Прикарпатського національного університету очікують на міжнародне визнання українських винахідників (*ТРК «Вежа» (<http://vezha.org>). – 2010. – 9.11*).

Інформаційні технології

О. Палагін, директор Інституту кібернетики, лауреат Державної премії, академік НАНУ про видатного радянського вченого, академіка АН СРСР, Героя Соціалістичної Праці В. Глушкова (1923–1982), який багато в чому передбачив «інформаційну революцію» і постіндустріальне суспільство, роль кібернетики в житті нинішнього соціуму, актуальні завдання, що стоять перед вітчизняними вченими:

«Побачивши зроблену його попередниками машину, зокрема перший, створений у континентальній Європі обчислювальний пристрій іменувався МЕСМ, В. Глушков побудував генеральний план розвитку засобів обчислювальної техніки, в основі архітектури яких лежали принципи штучного інтелекту, які тоді ще тільки окреслювалися. Утім, коли використовуємо цей термін, треба мати на увазі два його принципових значення: по-перше, це засоби розпізнавання образів; по-друге, власне машинний інтелект.

Експертні системи – досить модний напрям. Однак він не вичерпує всіх можливостей підходу – тут ідеться, швидше, про більш загальний клас таких

засобів, а саме — про інтелектуальні інформаційні системи. Це покоління інформаційних інструментів можна розподілити на традиційні системи й системи, що оперують свідомістю, тобто за формулою «свідомість – пізнання – знання». Сюди ж належать завдання, що досі були зосереджені в мовознавчій галузі: комп'ютерна лінгвістика, когнітивна семантика тощо. Тобто, вивчаючи процес розуміння в людини, насамперед необхідно змодельовати його образи й поняття, щоб уже на їх основі створити людиноподібну машину, поява якої саме й була передбачена В. Глушковым.

Втілюючи в життя ці розробки, учені створювали й створюють комп'ютерні системи, програми й моделі, втілені безпосередньо в архітектуру. Першою такою машиною була МІР – машина інженерних розрахунків. До речі, принцип структурної інтерпретації мов високого рівня досі не став надбанням архітектур сучасних комп'ютерів. Сьогодні мова високого рівня й машинна працюють окремо, із чого випливає необхідність трансляції. А в МІР це було зроблено на архітектурно-структурному рівні. Таким чином, завдяки реалізації цього принципу, втіленням якого були засоби мікропроцесорної інтерпретації, стало можливим одержання нової якості.

Необхідно відзначити насамперед розробки В. Глушкова у сфері автоматизованих систем керування й взагалі у використанні кібернетичних важелів під час керування суспільством. Ідея вченого про створення ЗДАС – загальнодержавної автоматизованої системи – за його життя так і не була реалізована, хоча на сьогодні відбувається інтенсивне становлення інформаційного соціуму, основи якого були закладені такими вченими, як В. Глушков. Адже основу інформаційного суспільства становить електронний аспект.

Крім того, серед перспективних розробок В. Глушкова слід згадати також діалогову систему планування (скорочено ДІСПЛАН). Ця система працювала багато років та давала можливість враховувати всі обставини на рівні причинно-наслідкових зв'язків і повну апіорну статистику, щоб побудувати обґрунтовані планові моделі й показники аж до сценарних схем.

Нині інтенсивно розвивається напрям інтелектуальних машинних систем з ознаками машинного інтелекту. Серед електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) з'явилися машини з гнучкою архітектурою, яким властиве вміння налаштовуватися на клас розв'язуваних задач. Уже в 70-ті роки, використовуючи принципи й системи мікропроцесорного керування, можна було зробити машину, що розуміє мови закордонних моделей. У наші дні, завдяки появі класу програмувальних інтегральних схем, можна досягти набагато вищої гнучкості.

Напрямок реконфігурованих систем, над яким українські кібернетики працюють нині, також містить складові напрацювань В. Глушкова. Перший – системний аналіз, причому зміст його полягає в декомпозиції складної системи на кілька менш складних, де кінцевий результат – сукупність окремих елементів із чітким визначенням взаємозв'язків між ними. Однак у цій моделі не

вистачає того загального, що міститься у всій системі. Другий процес – системна інтеграція. Саме він лежить в основі будь-якого наукового дослідження й виявляється фактично в усіх галузях творчої діяльності.

Отже, можна стверджувати, що наукова школа В. Глушкова від самого початку обрала цілком самостійний вектор розвитку, у тому числі й у виборі конкретних технічних методик. Сюди можна зарахувати роботи В. Ковалю й О. Якуби, що відзначилися у створенні багатопроцесорних систем із кластерною архітектурою (на основі сучасної елементної бази та з використанням мережевого середовища). В Інституті кібернетики НАНУ такий суперкомп'ютер існує та вирішує завдання надвисокої складності в інтересах інститутів цієї академії. У Росії існують потужніші, ніж в Україні, машини кластерного типу (*О. Палагін: Школа Глушкова: вчора, сьогодні, завтра / Бесіду вів Е. Щур // Демократична Україна (<http://www.dua.com.ua>). – 2010. – 26.11*).

Підготовка науково- і науково-педагогічних кадрів

Президенту Луганського національного університету ім. Т. Шевченка, професору В. Курило присвоєно високе наукове звання – академик Національної академії педагогічних наук України.

В. Курило автор свйше 100 научних и учебно-методических работ, из которых около 20 монографий и учебных пособий с грифом МОН, заслуженный работник образования Украины, отличник образования Украины. Президент ЛНУ возглавляет также экспертный совет Высшей аттестационной комиссии Украины по педагогическим специальностям, член-корреспондент Международной академии наук педагогического образования, директор Научно-исследовательского центра «Высшее образование региона» Института высшего образования НАПН Украины.

В 2000 г. защитил докторскую диссертацию по педагогике. В 2004 г. и 2007 г. В. Курило избирался депутатом Верховной Рады Украины. Соавтор современной редакции Закона Украины «О высшем образовании» и ряда других законопроектов в сфере образования. Инициатор и исполнитель проектов сотрудничества украинских университетов с высшими учебными заведениями Австрии, КНР, России, Сербии, США в сфере науки, образования, культуры и спорта (*Виталий Курило стал академиком // Ракурс (<http://rakurs.pl.ua>). – 2010. – 19.11*).

Наука і влада

Президент В. Янукович доручив розглянути можливість використання під час проведення гірничих підземних робіт наукових розробок ЗАТ «Науково-виробниче підприємство “Радій”». Про це йдеться в дорученні Президента України за підсумками робочої поїздки до Кіровоградської області 22 жовтня 2010 р.

У документі, зокрема, зазначено: «Розглянути можливість використання в системах захисту та запобігання викидам метану під час проведення гірничих підземних робіт наукових розробок ЗАТ “Науково-виробниче підприємство “Радій”» (*Кіровоград.proUA.com (<http://kirovograd.proua.com>).* – 2010. – 22.11).

Проблеми інформатизації

Л. Чуприна, завідділу СІАЗ НБУВ

Оперативна інформація: до питання про визначення поняття

Розглядаються окремі аспекти визначення поняття оперативної інформації. Зокрема, значна увага приділяється основним характерним ознакам такої інформації та критеріям визначення поняття.

Ставиться питання про необхідність розширення поняття у зв'язку зі змінами, що відбуваються в системі соціальних комунікацій.

Ключові слова: оперативна інформація, соціальні комунікації, фільтрація інформації, інформаційно-комунікаційні технології, інфошум.

Система соціальних комунікацій не лише засіб обміну інформацією, а й сфера реалізації різних суспільних відносин, що, у свою чергу, супроводжуються інформаційними потоками, значну частину яких становить оперативна інформація, необхідна для щоденного забезпечення життєдіяльності людини.

Поняття оперативної інформації, як, власне, і інформації, можна розглядати в широкому (побутовому) і вузькому (науковому) значеннях.

Найчастіше можна почути про оперативну інформацію як про поточну якнайшвидше надану інформацію з місця подій – приміром, з виборчих дільниць, торгів, театру воєнних дій тощо.

У науковій літературі тема оперативної інформації розкрита мало. Дотично цієї теми науковці торкаються, розглядаючи питання класифікації інформаційних ресурсів, вузькі професійні теми в галузевій науці, проблеми криміналістики тощо.

Намагаючись осмислити будь-які інформаційні процеси (наприклад, що таке оперативна інформація, коли і як вона виникає, як довго залишається оперативною, куди зникає тощо), дослідник тією чи іншою мірою відштовхується від розуміння поняття інформації, до цього часу дискусійного.

Не ставлячи за мету в межах однієї статті аналізувати еволюцію і різноманіття визначень цього поняття, зазначимо лише, що серед багатьох підходів до визначення поняття інформації вирізняються атрибутивний і функціональний.

«Атрибутисти» кваліфікують інформацію як властивість усіх матеріальних об'єктів, тобто як атрибут матерії (Б. В. Ахлібінінський, Л. Б. Баженов, Б. В. Баженов, К. К. Колін, К. Е. Морозов, І. Б. Новік, Л. А. Петрушенко, А. Д. Урсул і ін.).

«Функціоналісти», навпаки, пов'язують інформацію лише з функціонуванням систем, що самоорганізуються, під якими розуміються лише живі об'єкти і кібернетичні автомати, віддаючи перевагу розумним системам (В. В. Вержбицький, Г. Г. Вдовиченко, І. І. Гришкін, Д. І. Дубровський, М. І. Жуков, М. І. Сетров, Г. І. Царегородцев).

Залежно від галузі знання, в якій проводилося дослідження, інформація дістала безліч визначень: інформація – це позначення змісту, одержаного від зовнішнього світу в процесі пристосування до нього (Вінер); заперечення ентропії (Бріллюен); комунікація і зв'язок, у процесі якого усувається невизначеність (Шеннон); передача різноманітності (Ешбі); оригінальність, новизна; міра складності структур (Моль); імовірність вибору (Яглом); відображена неоднорідність (Урсул) і т. ін.

Особливо важливим для філософського розуміння інформації стало її визначення як відображеної неоднорідності, введене А. Д. Урсулом (1973). За його теорією, передача неоднорідності від одного об'єкта до іншого є інформаційним процесом. Та частина атрибутивної інформації, яка під час відображення переноситься на інші неорганічні чи органічні носії (мозок людини зокрема), дістала назву відображеної неоднорідності. Р. Ф. Абдєєв [1] запропонував цю відображену інформацію називати **оперативною інформацією**, тобто інформацією, якою можна оперувати, користуватися, яка функціонує в системах управління.

Загалом він поділяє інформацію на:

- *структурну*, властиву об'єктам неживої і живої природи природного і штучного походження. Останні (знаряддя праці, предмети побуту, витвори мистецтва, наукові теорії і т. ін.) виникають шляхом «опредмечування» циркулюючої інформації, тобто завдяки їй унаслідок цілеспрямованих управлінських процесів;

- *оперативну* (або робочу), що циркулює між об'єктами матеріального світу й використовується в процесах управління в живій природі, у людському суспільстві.

Спадкоємність цих двох форм інформації, на думку Р. Ф. Абдєєва, очевидна. Генетично структурна інформація неживої природи стала необхідною передумовою виникнення оперативної інформації і функціональних систем живої природи.

Дійсно, оперативна (робоча, циркулююча) інформація, що становить (у певному значенні) зміст усіляких процесів, форм руху матерії (наприклад: біологічної – на базі саморегуляції; соціальної – на базі інформаційно-управлінської діяльності), народжує, формує і удосконалює різні, відносно стійкі структури – біологічні види, соціальні утворення, безліч об'єктів матеріального й духовного порядку.

Об'єкти, що утворилися, у свою чергу, зумовлюють нові цикли оперативної інформації, нові взаємодії.

Таким чином, два різновиди (або два класи) інформації тісно пов'язані взаємними переходами й обумовленістю.

Активна роль інформації у виникненні й розвитку нових форм руху та інформаційних структур, а також єдність і взаємозв'язок структурної і оперативної інформації особливо чітко виявилися у двох переломних стрибках у розвитку матерії – від неживої природи до життя і від вищих тварин до людини, до людського суспільства.

Еволюція живої природи й становлення високоорганізованої біологічної (і соціальної) структури – людини з її якісно новим рівнем відображення – свідомістю, у свою чергу, сприяли різкому підвищенню інтенсивності оперативної інформації і спілкуванню людей у процесі їхньої трудової діяльності. З'явилося безліч нових взаємозв'язків, взаємодій, що, зрештою, привело до створення нової метаструктури – людського суспільства. Останнє зумовило різке зростання соціальної, науково-технічної, технологічної, статистичної і іншої оперативної інформації, що використовується в цілеспрямованій діяльності людей зі створення безлічі нових штучних структур (знарядь праці, машин, предметів побуту, наук, витворів мистецтва і т. ін.).

Отже, оперативна інформація (ОІ) – це відбиток (відображення, реплікат) атрибутивної інформації, перенесений на інші носії; це інформація, що циркулює між об'єктами матеріального світу і використовується людиною в процесах управління.

В. П. Попов і І. В. Крайнюченко [3] звертають увагу на те, що копіювання атрибутивної інформації ніколи не буває повним. Копіюється та транслюється не вся атрибутивна інформація, а лише її частина. Кількість оперативної інформації завжди менша, ніж атрибутивної. Таким чином, немає можливості отримати повну інформацію про об'єкт, частина її неминуче «фільтрується». Як фільтр виступають фізичні параметри носія. Для збільшення обсягу скопійованої інформації треба використовувати широкий набір різних носіїв.

Фільтрація інформації – явище фундаментальне. Вона виявляється на всіх рівнях матерії. Наприклад, на соціальному рівні людина й оперативну інфор-

мацію сприймає крізь безліч фільтрів. Від народження дитина пізнає світ очима батьків. Власне задається алгоритм її подальшого розвитку та встановлюються перші фільтри: моральні засади, мова, релігія, традиції. Потім такими фільтрами в сприйнятті інформації стають освіта, країна проживання, соціальний статус і середовище, ідеологічні погляди тощо.

Це дало підстави частині науковців визначити поняття інформації як сенс (розуміння, уявлення, інтерпретація), що виникає в людини внаслідок отримання нею даних, і який взаємопов'язаний з попередніми знаннями й поняттями [5].

Тому для відносно об'єктивного відображення події, явища необхідна оперативна інформація з різноманітних джерел. Відносно, тому що міру об'єктивності ми визначаємо крізь свої фільтри й уявлення про об'єктивність.

Одна й та сама оперативна інформація може мати абсолютно різне значення для різних суб'єктів, кожен з яких має свою власну мету. Наприклад, інформація про те, що завтра буде спекотно, атмосферний тиск високим, а вітер південно-східним має неоднакове значення для агронома, рибалки, що збирається на риболовлю, і офісного працівника.

Різна за цінністю інформація за відсутності суб'єктів не зникає. Вона об'єктивно існує зовні й незалежно від них, певним чином діючи на навколишні об'єкти, відображається в їх структурі. При появі суб'єктів ця інформація впливає на їхні рецептори, зумовлюючи відповідну реакцію і спонукаючи до ухвалення рішень залежно від цілей, що стоять перед ними. Інформація при цьому залучається до контуру управління, стаючи чинником поведінки.

Незалежно від нашого сприйняття (окремого індивіда), навколо нас циркулюють величезні масиви ОІ. Ми не в змозі охопити протягом життя бодай незначну її частку. Однак вона існує, і обсяги її постійно зростають. У разі потреби в певній ОІ ми робимо відповідний запит у системі соціальних комунікацій: читаємо газету, слухаємо радіо чи запускаємо пошукові програми в Інтернеті. Оперативна інформація може бути для суб'єкта потрібною і не потрібною. ОІ, що відповідає нашому запиту, ми вважаємо потрібною, релевантною, не потрібною – відкидаємо як інфошум. Проте частина ОІ, не потрібною в даний момент, все одно впливає на нашу свідомість, запам'ятовується (та ж реклама) і згодом у відповідній ситуації може виявитися потрібною.

Ще певна частина ОІ сприймається нами у фоновому режимі. У такому разі інформаційні фільтри, що діють комплексно на всіх етапах обробки інформації, забезпечують несприйняття тієї інформації, яку ми просто не в змозі обробити й реалізувати, або не маємо такої потреби. Найпростіший приклад такої побудови первинних інформаційних фільтрів спостерігається в людей, що живуть поблизу залізниці. Певний час вони звертають увагу на гуркіт, сприймаючи інформацію про рух поїзда. Потім ця інформація зберігається в їхній пам'яті у вигляді узагальнення, що поїзди ходять постійно, але це мало їх сто-

сується. Вони просто не чують поїздів, перебуваючи у своєму будинку, хоча й не втрачають здатності сприймати звукові хвилі іншого походження або чути ті ж поїзди в іншій обстановці.

Як уже зазначалося, ОІ у вузькому (науковому) значенні – це інформація, що циркулює між об'єктами матеріального світу й використовується людиною в процесах управління. Коли ж ми говоримо про неї в широкому значенні, то з усієї інформації, що циркулює, вирізняємо ту її частину, яка відповідає певним критеріям і характеристикам. Щоб відповісти на запитання, що характеризує інформацію як оперативну в широкому розумінні, видається важливим визначити, коли ОІ перестає бути оперативною. Спробуємо опиратися на такі її характеристики, як швидкість доставки інформації з місця події і її актуальність.

Поняття оперативності (швидкість доставки), залежно від різних обставин, наприклад, рівня технологічного розвитку, може мати різні часові виміри: так, за часів Русі оперативна інформація могла доставлятися кілька днів або й тижнів; у наш час лік іде на хвилини й години, а може надаватися й в режимі реального часу.

Ведучи мову про актуальність, необхідно мати на увазі, що ОІ може втратити актуальність для одного користувача, але залишатись актуальною для інших, або, втративши актуальність у даний час, згодом бути потрібною й корисною.

В. М. Горовий із цього приводу слушно зауважує: «Під оперативним використанням маються на увазі обмежені часові рамки корисності інформації, відносно невеликий проміжок часу, коли інформація лишається актуальною і використовується для досягнення оперативних цілей. Водночас потрібно також мати на увазі, що інформація, яка вибула з оперативного використання, не втрачає своєї цінності повністю і може використовуватись через проміжки часу будь-якої тривалості, коли її зміст знову може набути актуальності» [6].

Загалом, якщо говорити про старіння будь-якої інформації, то основною причиною цього є не час, а нова інформація, яка точніше, адекватніше, ніж попередня інформація, відображає явища й закономірності об'єктивного світу.

Очевидно, ОІ перестає бути оперативною тоді, коли виконала своє призначення (швидко поінформувати про подію) і втратила актуальність. Наведемо кілька прикладів, коли ОІ втрачає властивості оперативності:

- подія перестала бути актуальною, тобто інформація про подію надійшла з запізненням. Тоді оперативна інформація може перетворитися на інформаційний шум;

- на базі цієї ОІ створили іншу інформацію. Неструктурована або слабо структурована ОІ (можливо, із різних джерел) унаслідок осмислення (аналізу, синтезу) користувачем стає структурованою. На підставі даної ОІ суб'єкт, спираючись на власний досвід, знання, уміння (свої соціальні та інші фільтри сприйняття інформації), шляхом логічного, аналітичного, інтуїтивного мис-

лення створює новий інформаційний продукт. Вихідна ОІ може навіть і не входити до його складу, а слугувати поштовхом до виникнення нових образів, сенсів, змісту.

Однак якщо при цьому народжується нова ідея, закон чи виріб, то, за теорією Р. Ф. Абдєєва, ОІ перетворюється на структурну інформацію. «...Чи зникає безслідно інформація, що має місце при обговореннях, дискусіях, у результаті яких народжується нова ідея, формула чи новий виріб? Ні, вона не зникає. Тут оперативна інформація перетворюється в *структурну*, тобто об'єктивається, стаючи об'єктом неживої природи. А чим відрізняється заново створений об'єкт, наприклад замок, від вихідного матеріалу (скажім, залізної руди)? Тільки тим, що структурна інформація неживої природи в результаті цілеспрямованої людської діяльності детермінувалася, набувши нової функції» [1].

Чи будь-яку швидко доставлену й актуальну для певного суб'єкта інформацію потрібно вважати оперативною? Наприклад, якщо інформація не про поточну (щойно відбулася або відбувається) подію, а про історичну битву, зафіксовану в кількох літописах. Видається, що така інформація, навіть оперативно доставлена в розпорядження суб'єкта (літопис чи копія з нього) і вкрай йому потрібна, може називатися довідковою, пізнавальною, допоміжною тощо, але не оперативною. Тоді як підготовлена на підставі літописів довідка про цю битву – оперативна інформація, що характеризує поточну подію, а саме: роботу з літописами. І не є ОІ з місця історичної битви.

Отже, визначальною характеристикою ОІ в широкому значенні є точність, тобто відображення подій і явищ, що відбуваються нині. При цьому необхідно зауважити, що поняття поточності не є сталим в історичній ретроспективі. Воно залежить від уявлень людини про оперативність (швидкість доставки) інформації, тобто від рівня розвитку інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), швидкості старіння інформації. Згадаймо, за часів Русі інформація, скажімо, про перебіг заворушень у землях древлян, що доставлялася кожні два дні, була поточною й оперативною. Сьогодні ж, наприклад, повідомлення в ранковому номері газети «День» може безнадійно застаріти до вечора та не становити ніякої цінності для користувача, а поточною вважатиметься інформація на цю тему в інтернет-виданнях після 15:00. У майбутньому, можливо, поточною вважатиметься інформація, що сприйматиметься на вживлений людині нейрочіп.

Таким чином, швидкість копіювання атрибутивної інформації на носії, швидкість доставки інформації з місця події і залучення її в контури управління, швидкість старіння інформації – чинники, що характеризують наші уявлення про поточність інформації.

За одним з небагатьох визначень ОІ, що наводяться в науковій літературі, «оперативні інформаційні ресурси – це поточна ділова, комерційна й інша довідкова інформація, що орієнтована на задоволення щоденних потреб у різних сферах діяльності» [7].

У цьому визначенні викликають заперечення слова «й інша довідкова інформація». По-перше, за такої редакції «вся поточна ділова, комерційна» інформація виявляється частиною довідкової, що, звичайно, не так. Безпідставно ототожнюється оперативна й довідкова інформація, тоді як оперативною може бути не лише довідкова інформація, а довідкова – це не завжди оперативна.

По-друге, ці слова дещо звужують поняття оперативної інформації, характеризуючи її як лише допоміжну.

Сучасні ж тенденції розвитку системи соціальних комунікацій та процеси, що на нього впливають (такі, як глобалізаційні прояви в усіх сферах діяльності людини, стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій), свідчать про **необхідність розширення поняття ОІ** як одного з головних управлінських ресурсів у всіх галузях забезпечення життєдіяльності людини.

Серед іншого звернемо увагу, зокрема, на те, що сталися значні зміни у виробництві, способах і засобах доставки, використання ОІ.

Розвиток засобів ІКТ дав можливість швидко (в режимі реального часу) транслювати ОІ з будь-якої точки світу, і не лише в текстовому, а й мультимедійному форматах («іракська війна в прямому ефірі», репортажі з місця екстремальних подій тощо).

Потреба сучасної цивілізації в ОІ, швидкість і обсяги її використання постійно зростають. ОІ виходить на перший план серед інших видів інформації, оскільки здебільшого саме з нею насамперед має справу людина. Швидке старіння інформації залишає мало часу користувачу на її обдумування, обґрунтування й читання глибоких наукових розвідок. На жаль. А світова тенденція комерціалізації ЗМІ не дає таких шансів з огляду на способи подавання ОІ, зокрема новин. Тож для багатьох це основний вид інформації, що ними сприймається в системі соціальних комунікацій.

Відходять у минуле рукописні форми фіксації ОІ в журналістиці та інших сферах мультимедійної культури, що формується у світі. Сьогодні основна форма створення, трансляції, використання ОІ – цифрова.

Незважаючи на проблему відносної недовговічності сучасних носіїв, значна частина інформації вже зберігається в цифровому вигляді і тенденція ця наростатиме. Оскільки цифрова (електронна) форма документа – найперспективніша й найзручніша для обробки, значно підвищує оперативність підготовки інформпродуктів, розширює коло користувачів і т. ін., то наповнення електронних фондів стало одним із пріоритетних напрямів формування інформаційних ресурсів бібліотек. Це потребує постійного вдосконалення системи інформаційного сервісу бібліотеки, але водночас створює умови для вирішення цілого ряду проблем підвищення якості обслуговування читачів.

Про необхідність розширення поняття ОІ можна говорити і коли йдеться про організацію інформаційно-аналітичної діяльності для забезпечення управлінських рішень. Постійно зростаюча швидкість інформаційного обміну,

обробки й аналізу інформації, нові форми роботи з інформацією сприяли виникненню нового жанрового підвиду інформаційної аналітики – оперативної аналітики. Швидкий доступ завдяки Інтернету до значної кількості різноманітних джерел цифрової оперативної інформації, безпроводові технології, мобільні засоби зв'язку й обробки даних, удосконалення способів і навичок обробки інформації вможливають створення оперативного інформаційно-аналітичного повідомлення майже відразу після події. Перевагами такого повідомлення є оперативність, актуальність, інформативність.

Отже, необхідність розширення поняття оперативної інформації зумовлене зростанням її ролі в глобалізаційних процесах, виникненням пов'язаних з нею нових форм роботи й жанрів.

Якщо виходити з основних ознак ОІ, то її визначення можна сформулювати так: **оперативна інформація – це поточний відбиток атрибутивної інформації, перенесений на інші носії; це поточна інформація, що циркулює між об'єктами матеріального світу та використовується людиною в процесах управління.**

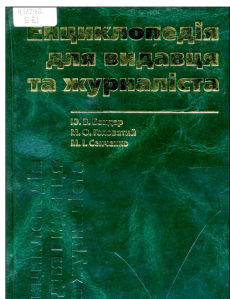
Список використаної літератури

1. Абдеев Р. Ф. *Философия информационной цивилизации* / Р. Ф. Абдеев – М. : ВЛАДОС, 1994. – 336 с.
2. Урсул А. Д. *Отражение и информация* / А. Д. Урсул. – М. : Наука, 1973.
3. Попов В. П., Крайнюченко И. В. *Глобальный эволюционизм и синергетика ноосферы* / В. П. Попов, И. В. Крайнюченко. – Ростов-на-Дону : СКНЦВШ, 2003.
4. Бергер П., Лукман Т. *Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания* / П. Бергер, Т. Лукман. – М. : Медиум, 1995. – 323 с.
5. Фридланд А. Я. *Основные ресурсы информатики: учеб. пособие* / А. Я. Фридланд. – М. : АСТ : Астрель : Профиздат, 2005. – 284 с.
6. Горовий В. М. *Соціальні інформаційні комунікації, їх наповнення і ресурс* / В. М. Горовий. – К. : НБУВ, 2010.
7. Рось А. *Класифікація інформаційних ресурсів [Електронний ресурс]* / А. Рось. – Режим доступу: <http://www.security.ukrnet.net>. – Назва з екрана.

До уваги держслужбовця

Л. Мацкевич, завсектору НБУВ

Нові надходження до НБУВ

Бондар Ю. В. Енциклопедія для видавця та журналіста / Ю. В. Бондар, М. Ф. Головатий, М. І. Сенченко; МАУП, Книжк. палата України. – К. : ДП «Видав. дім “Персонал” », 2010. – 400 с.

Вс49520

Енциклопедія містить основні терміни, визначення й поняття видавничої справи та журналістики.

Видання включає тлумачення базових, загальноживаних термінів і визначень, сформульовано нові, деякі з них подано вперше. Розкрито зміст окремих Законів України, міжнародних правових документів, що мають відношення до теми енциклопедії.

У виданні подано біографічні довідки про понад 300 відомих українських журналістів та видавців, наведено довідки про найпомітніші українські та зарубіжні ЗМІ, установи та організації.

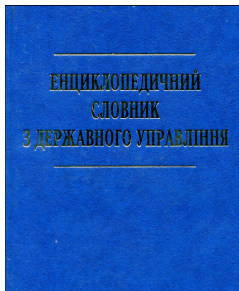
Гук О. Сто великих таємниць і загадок України / О. Гук. – К. : Арій, 2010. – 448 с. : іл.

Ва730165

Пропоноване науково-популярне видання включає українські легенди, загадкові історії, таємниці, що відбувалися в історії нашої країни.

Читач зможе ознайомитись із таємницями засновників Києва, Володимирського собору Києва, Звіринецьких печер, замку Ричарда Левине Серце на Андріївському узвозі, київського метро, українських кондитерів, Ужгородського замку, Свято-Іверського монастиря, Юсуповського палацу та ін. Подано відомості про загадки Андріївської церкви, Карпат, Почаєва, кримських гір, Карадагу; про скарги Павла Полуботка, озеро Синевір, чудотворні ікони України, «єгипетські піраміди» на Полтавщині.

Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко [та ін.] ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трошинського, Ю. П. Сурміна. – К. : НАДУ, 2010. – 820 с.

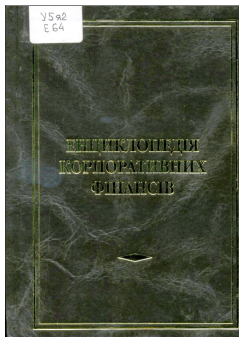

Вс49786

Енциклопедичний словник створено з нагоди 15-річчя Національної академії державного управління при Президентові України.

Сучасний етап розбудови України вимагає створення прозорої, ефективної і відповідальної системи державного управління. Підготовка словника зумовлена важливими чинниками економічних і соціальних перетворень, реформуванням системи державного управління.

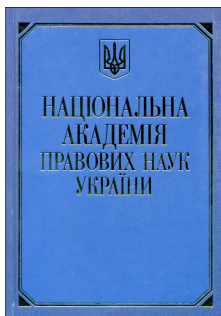
Головне призначення видання – сприяти розвитку державності, підвищувати ефективність державного управління, формувати високий рівень адміністративної культури державних службовців та посадових осіб.

Енциклопедія корпоративних фінансів / гол. ред. В. В. Фещенко. – К. : Укр. агентство фін. розв., 2010. – 658 с.

Va729410

Видання висвітлює фінансові аспекти сучасного корпоративного бізнесу: залучення грошових ресурсів, їх інвестування, страхування ризиків, оподаткування діяльності, організацію фінансового контролю обліку та звітності. Енциклопедія включає матеріали, що тлумачать практичні питання фінансування діяльності підприємств та організацій. Вони розкривають внутрішні та зовнішні джерела фінансових ресурсів, особливості банківського кредитування, фінансування за допомогою цінних паперів, лізингу. Видання містить тематичний покажчик.

Національна академія правових наук України : довідник. – вид. 4-те, переробл. та допов. – К. : Ін Юре, 2010. – 376 с.

Va725488

Національна академія правових наук України – вища галузева наукова установа, яка розвивається, здійснює активну діяльність щодо підвищення ефективності наукових досліджень, впровадження їх результатів у практику.

Довідник висвітлює історію утворення та діяльність Національної академії правових наук України, її структуру, відділення й установи академії, їх керівництво, біографічні довідки дійсних членів, членів-кореспондентів та іноземних членів Національної академії правових наук України, контактні телефони, поштові та електронні адреси. Для зручності пошуку вміщено іменний покажчик.

Підп. до друку 09.12.2010.

Формат 60x84/16. Друк офс. Папір офс. Ум. друк. арк. 5,7.

Видається в друкованому та електронному вигляді

Адреса видавництва: 03039, м. Київ, просп. 40-річчя Жовтня, 3